

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KENTLEŞMİŞ ÇEVREDE
FIRSATTAN İSTİFADE MEKANSAL ÜRETİMLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Canan Eda ÖZGENER

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Anabilim Dalı : Herhangi Mühendislik, Bilim

Programı : Herhangi Program

TEMMUZ 2015

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KENTLEŞMİŞ ÇEVREDE
FIRSATTAN İSTİFADE MEKANSAL ÜRETİMLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Canan Eda ÖZGENER
(502111157)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

**Tez Danışmanı: Yar.Doç.Dr. Sait Ali KÖKNAR
Anabilim Dalı : Herhangi Mühendislik, Bilim
Programı : Herhangi Program**

TEMMUZ 2015

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502111157 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Canan Eda ÖZGENER** ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**KENTLEŞMİŞ ÇEVREDE FIRSATTAN İSTİFADE MEKANSAL ÜRETİMLER**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Y. Doç. Dr.Sait Ali KÖKNAR**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. V. İpek YÜREKLİ İNCEOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Y. Doç. Dr. Can ALTAY
Bilgi Üniversitesi

Teslim Tarihi : **19 Haziran 2015**
Savunma Tarihi : **14 Temmuz 2015**

Sevgili babama,

ÖNSÖZ

Öncelikle, görece uzun süren bu çalışma vesilesi ile tanıma fırsatı bulduğum, desteğini, ufuk açıcı fikirlerini ve yapıcı eleştirilerini benimle paylaşan Sait Ali Köknar'a; yüreklendirici yorumları ve değerli tavsiyeleri ile jüride yer alma nezaketini gösteren İpek Yürekli İnceoğlu ve Can Altay'a; ayrıca Can, Serra, Melek ve en çok da Aren'e; teşekkürler.

Haziran 2015

Canan Eda Özgener
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
ÖZET	xv
SUMMARY	xviii
1. GİRİŞ.....	1
2. KENTLEŞMİŞ ÇEVREDE FIRSATTAN İSTİFADE MEKANSAL ÜRETİMLER..	11
2.1 Hareketten İstifade	20
2.1.1 Patika	21
2.1.1.1 Altunizade metrobüs çıkışı bas-amaklar.....	23
2.1.1.2 Karaköy görünmez yaya geçidi.....	25
2.1.1.1 Kestirmeler	28
2.1.2 Yan Mekanlar	31
2.1.2.1 Çıkışlar	31
2.1.2.2 Trafik	34
2.1.2.1 İşlek yayan caddeler	36
2.2 Biçimden İstifade	40
3.İSTİFADE SÜRECİNDE MEKANIN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNDEN BİR TARTIŞMA	57
4.SONUÇ	61
KAYNAKLAR	63
EKLER	67
ÖZGEÇMİŞ	73

KISALTMALAR

bknz	: Bakınız
s.	: Sayfo No.
HLM	: Habitation à Loyer Modéré ("rent-controlled housing")

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Bir kaykaycı ve kent öğeleri. (Kaynak: Mike Belleme Arşivi, URL-3).	4
Şekil 1.2: Nişantaşı Teneke Mahallesi. (URL-4).	6
Şekil 1.3: Gezi Direnişinden bir barikat. (URL-5)	7
Şekil 1.4: Herkes için Mimarlık ekibinin ürettiği çizimler. (URL-6)	8
Şekil 1.5: 40Nasihat projesinden bir örnek (Kaynak: 40Nasihat Arşivi; URL-8)..	9
Şekil 1.6: Urban Code'da yer alan dersler. (Kaynak: Mikoleit, Pürkhauer, 2011)	10
Şekil 2.1: Kentsel çevreden yerleştirme oyununa örnek. (Eda Özgener arşivi)	12
Şekil 2.2: Kentsel çevreden yerleştirme oyununa örnek. (Eda Özgener arşivi)	12
Şekil 2.3: Kentsel çevreden yerleştirme oyununa örnek. (Eda Özgener arşivi)	13
Şekil 2.4: Kentsel çevreden yerleştirme oyununa örnek. (Eda Özgener arşivi)	13
Şekil 2.5: Kentsel çevreden yerleştirme oyununa örnek. (Eda Özgener arşivi)	14
Şekil 2.6: Kentsel çevreden yerleştirme oyununa örnek. (Eda Özgener arşivi)	14
Şekil 2.7: Kentsel çevreden yerleştirme oyununa örnek. (Eda Özgener arşivi)	15
Şekil 2.8: Motor sıcaklığından faydalanan sokak kedisi (Eda Özgener arşivi)	16
Şekil 2.9: Sofyalı sokakta bitkilerin işgal ettiği bir duvar (Eda Özgener arşivi)	16
Şekil 2.10: Filarete'nin temsili ile ilk baraka. (Kaynak: Kruft, 1994).	17
Şekil 2.11: "İlk sandalye bir kaya mıydı?" sergisinden bir görsel. (URL-10)	18
Şekil 2.1.1: Hareketten istifade, şematik.	20
Şekil 2.1.1.1: Gezi Parkında rastlanmış şehir içi bir patika. (Eda Özgener arşivi)	21
Şekil 2.1.1.2: Patika oluşumu. (URL-13)	22
Şekil 2.1.1.1.1: Altunizade metrobüs durağı çıkışında kullanılan tepe (URL-15)	23
Şekil 2.1.1.1.2: Altunizade'de merdivenin oluşum süreci.	24
Şekil 2.1.1.1.3: İnşa edilen merdiven ve kaldırım. (Eda Özgener arşivi)	25
Şekil 2.1.1.2.1: Karaköy hakkında 1967 tarihli bir gazete haberi. (URL-16)	25
Şekil 2.1.1.2.2: Karaköy'deki kural dışı geçişlerin yoğunlaştığı hatlar.	26
Şekil 2.1.1.2.3: Görünmez yaya geçidi, şematik.	26
Şekil 2.1.1.2.4: Karaköy'deki yaya hareketleri. (URL-17)	27
Şekil 2.1.1.3.1: Minibüs-dolmuş haritası. (Kaynak: Superpool Ofisi)	29
Şekil 2.1.1.3.2: Taksim-Beşiktaş dolmuşlarının kullandığı kestirme.	30
Şekil 2.1.1.3.3: Taksim-Bakırköy dolmuşlarının kullandığı kestirme.	30
Şekil 2.1.2.1: Yan mekanlar, şematik.	31
Şekil 2.2.1.1: Çıkış, şematik.	31
Şekil 2.2.1.2: Metrobüs çıkışında satış mekanı. (Eda Özgener arşivi)	32
Şekil 2.2.1.3: Üsküdar motor iskelesi çıkışı (Eda Özgener arşivi)	33
Şekil 2.2.1.4: Üsküdar motor iskelesi çıkışı diyagram.	33
Şekil 2.2.2.1: Trafik, şematik.	34
Şekil 2.2.2.2: Trafikte satıcılar. (URL-21).	34
Şekil 2.2.2.3: Bir trafik satıcısının satış elemanı, simit sopası.	35
Şekil 2.2.3.1: İşlek cadde, şematik.	36
Şekil 2.2.3.2: İstiklal Caddesi'nde üretilen oturmalar.	36
Şekil 2.2.3.3: Çit ve heykel kenarı oturmaları. (Eda Özgener arşivi)	37

Şekil 2.2.3.4: Çeşme kenarı oturmaları. (Eda Özgener arşivi)	37
Şekil 2.2.3.5: Fransız Konsoloslugu kenarı. (Eda Özgener arşivi).....	38
Şekil 2.2.3.6: Dükkan kenarı oturmalar. (Eda Özgener arşivi).....	38
Şekil 2.2.3.7: Parapet kullanımları. (Eda Özgener arşivi)	39
Şekil 2.2.3.8: Galatasaray Lisesi kapısı. (Eda Özgener arşivi).....	39
Şekil 2.2.1: Kentsel biçimler, şematik.	40
Şekil 2.2.2: Çocukların oyun alanı olarak kullandığı bir arsa. (URL-23)	41
Şekil 2.2.3: Tarlabası'nda farklı mekanlara dönüşen arsa.....	42
Şekil 2.2.4: Kent surlarındaki boşluklarda mekanlar. (URL-24).....	43
Şekil 2.2.5: Grafiti yapmak için kullanılmış bir kent yüzeyi. (URL-15).....	44
Şekil 2.2.6: Vişne sokakta vitrin görevi gören cephe. (URL-15)	44
Şekil 2.2.7: Terlikçi vitrini olarak kullanılan kent yüzeyi.	45
Şekil 2.2.8: Terlikçi vitrini, detay..	45
Şekil 2.2.9: Caferağa Camisi parapeti... ..	46
Şekil 2.2.10: Caferağa Camisi parapeti... ..	46
Şekil 2.2.11: Caferağa Camisi parapet, detay.	47
Şekil 2.2.12: Köprüaltında yaşayanlar ile ilgili bir gazete haberi. (URL-16).....	48
Şekil 2.2.13: Beşiktaşta yer alan viyadüğün altında yer alan mekanlar.	48
Şekil 2.2.14: Bir köprüaltı yaşantısı. (Eda Özgener arşivi).	49
Şekil 2.2.15: Durakta uyuyan bir evsiz. (URL-26).....	49
Şekil 2.2.16: Otobüs durağı, şematik.	50
Şekil 2.2.17: Gayrettepe otobüs durağı. (Eda Özgener arşivi)	50
Şekil 2.2.18: Aynı durağın çay ocağı organizasyonu.	51
Şekil 2.2.19: Çay ocağı. (Eda Özgener arşivi).....	51
Şekil 2.2.20: Kentleşmiş çevrede basamaklar. (URL-15)	52
Şekil 2.2.21: Nergis sokak.	52
Şekil 2.2.22: İstanbul'daki beşeştepeler.....	54
Şekil 2.2.23: İnönü Stadyumunda beşeştepeye mahal veren park..	54
Şekil 2.2.24: İnönü stadyumu beşeştepesi. (URL-27).....	55
Şekil 2.2.25: Beşeştepe seyyar satıcılar.	55
Şekil 3.1: Minibar'ı engellemek üzere sıradanın çözümü. (Kaynak: Altay, 2004)57	57
Şekil 3.2: Yeni İnönü Stadyumu. (URL-28).....	59
Şekil A.1: Tarlabası arsa kullanımları.	68
Şekil C.1: Kentsel çevrede fırsattan istifade diyagramı.	71

KENTLEŞMİŞ ÇEVREDE FIRSATTAN İSTİFADE MEKANSAL ÜRETİMLER

ÖZET

Araştırmalara göre büyük bir bölümü şehirlerde yaşayan insanlar için kentleşmiş çevre, artık içine doğup gündelik hayatlarını idame ettirdikleri doğal ortamlarıdır. Sıradan insan bu çevreye fırlatılmış gibidir. Bu çevre hakkında çok fazla söz sahibi olduklarını söylemek mümkün değildir; fiziksel çevre üzerinde görünür söz sahibi olmak güç gerektirir, politiktir. Gündelik hayat içerisindeki eylemler için mekanlar yukarıdan inme tavrıyla otorite tarafından tanımlanmış ve kullanıma sunulmuştur.

Oysa sıradan kent sakinleri; tanıdık endişeler içerisinde gündelik hayatlarını sürdürürken; yoğun, katı ve tanımlı kentleşmiş çevrelerini ihtiyaçları doğrultusunda ve belli bir mimari bilinç ile değiştirir ve dönüştürür. Dolayısı ile hem otoritenin sunduğu mekan aynı kalmaz, hem de sıradan fiziksel çevresi hakkında söz sahibi konumuna gelir.

Sıradan bunu yaparken, aslında ona tanımlı bir çevre sunma niyetindeki kentsel çevrenin bileşenlerini, bireysel çıkarlarını güderek işine gelen bir mekan oluşturmak üzere kullanır ve bu bireysel tavır zamanla tanınırlık, bilinirlik kazanarak diğer sakinlerin de kullanımı ile iyice sağlamlaşır, hatta kimi zaman otoritenin de dikkatini çekerek kendine yasal sınırlar katar. Mekanın dönüşümü bu yolla gerçekleşir.

Bu üretimlerin kentsel çevreyi bir malzeme olarak kullanması ve onu köşe, aralık, yüzey, boşluk, girinti, çıkıntı, oyuk, eğim, çukur, yükselti, akış, hareket, kalabalık, gürültü gibi temel fiziksel bileşenlerine indirgemesi; tasarlanıp sunulmuş ve kullanıcıya mesafeli duran bir ürün olan kenti; daha çok boş araziler, kullanılmayan alanlar, terk edilmiş endüstriyel bölgeler, işlevlendirilmemiş kentsel boşlukları tanımlamak için kullanılan terrain vague kavramına yakın bir zemine çevirmesi ile önem kazanır. Kentleşmiş çevre denilen tanımlarla yüklü, katı ortam; sıradan sakininin bir çeşit çıkarıcılık ile örülü içgüdüsel mimari bilincinden türeyen potansiyel ile kendiliğinden, anlık, değişken, kurnaz, esnek ve yaratıcı mekansal üretimlere sahne olur, bu üretimlerle beraber kendisi de değişir ve dönüşür.

Çalışmada bildiğimiz anlamda bir tasarım süreci içermeyen bu mekanların üretiminde yer alan fırsattan istifade süreci; hareket ve biçimden istifade olarak iki ana başlığa indirgenerek otoetnografik bir tavır ile toplanan numuneler üzerinden bahsedilen mimari bilincin bir çeşit ters okumasını yapma niyetiyle fotoğraf ve çizimlerle incelenecektir.

SNATCH SPACE PRODUCTIONS IN URBAN ENVIRONMENT

SUMMARY

According to the recent researches, a high percent of the population now live in cities which present itself with an urban environment. A typical citizen is born into this environment; in which they don't have an actual control or right to speak about their physical surrounding which are composed of the spaces proposed by authority in a dominating manner.

The ordinary citizen sustain the daily life which in character is unpredictable, vague and ambiguous; in this environment. This uncertainty of the daily life is the very reason why the predefined spaces with their borders and definitions offered by the authorities cannot fully adjust with the actions of the citizens; these borders and the definitions constantly get disintegrated by the interests of daily life, intervention by the user is an unavoidable feature of the designed spaces; in this case for the city too.

Hence the citizens keep interfering and reshaping their urban environment; in order to create spaces of their own interest. To do this; the citizens generate spatial and constructional solutions regarding their concerns without a notable education or accumulation on the field of architecture or design. They actualize the possibilities and potentials by the virtue of their conscious that has an architectural essence in it, which this study aims to capture and demonstrate.

This exact essence is thought to be the origin of the discipline; like the primitive in nature when there was not a single building around, the citizen of today also tries to take opportunities of their physical environment; they make ways, they take shelter. For instance like sitting on a rock when tired; citizens use doorsteps, hand-rails to sit; use a park as a tribune of a stadium. They find, make and compose a space for their intentions. The only difference is the setting; the basic instinct of the protagonist seems to stay the same.

Consequently; this dense, solid and predefined setting that goes by the name of "the city" acts as a terrain vague for the ordinary citizen. It is possible to find numberless possibilities in any given definition. Terrain vague; although as a concept that is usually associated with the form of absence, obsolete and undefined spaces; in this way can be experienced through the over-defined setting of the city.

The citizen makes this possible by using the city as a material; how handy they are beats the urban entities' definitions, resulting in space productions which may be called as "snatch spaces" based upon their instant, cunning and quirky character. The resident sees a potential, realizes it and makes a production.

By this way the city turns into a kind of physical fund, resource and opportunity for its residents. In this materialisation process; citizen degrades the urban environment into its very basic physical features like corners, gaps, surfaces, voids, slopes, heights and motion, flow, crowd, noise and so on. After this cognitive operation these basic features are taken to be used in establishing an alternative space for the proposed one.

Besides the creativity and the cunning it requires and highlights; this kind of space production is the ordinary's way of having a say in shaping the city, which makes it quintessentially a political action. The ordinary informally takes their right to the city and its resources.

Though the goal is not making a spatial statement; but just making use of an opportunity; spatially speaking, this action takes the given meanings off the predefined spaces, turns them into something else. Competency in shaping the surrounding also brings significant dominance in its wake and this can be seen as a victory for the weak over the powerful, and it might be considered as the only possible one.

Residents keep operating on this environment and by doing this they also change the character of the notion of consumption. This process also resembles with the notions of language and talking; in which users create a saying with the help of the language and by changing the order of the words expression changes too. The citizens change the product, just by the way they are using it; in this case this product is the city.

Urban skaters that are common features of the urban environment also adopt the same manner; they take the urban entities far from their definition; and just by using them in their own interests they simultaneously add value to our urban lives. Skateboarding might be seen as a critical activity which is also in direct relation to architecture and urban space. It suggests that the city is not just a place as it is proposed to be; but in this case it can be a pleasure-ground. Just like the samples in this study it is also an offer to see the city with a different point of view.

The notion of "gecekondu" in İstanbul also might be seen as a product of the same instinct; using the convenient spaces, lacunae in law and as a result generating an informal space by using these vacancies and also the waste that is generated by the city itself.

The recent occupy movements also represent this manner; they include snatch space productions in their process; using an urban environment by giving it different definitions; changing the way it is proposed.

Productions as settled as "gecekondu" and as extraordinary as occupy movements will not be included in the study with samples; because of the aim of focusing on the spatial productions of the ordinary.

This familiar and daily samples included in the study demonstrates how the ordinary become entitled to receive a right to speak on their physical surrounding; namely the city, which is filled with definitions, borders and regulations that aim to give a kind of order to actions through spaces.

In the study the spatial process of using an opportunity of the urban environment will be examined through urban samples that were collected with an autoethnographic manner, meaning collected from the routes, surroundings of the researcher's daily life. This manner was used as a form of self-reflection; with the aim of connecting a more personal story to a wider cultural, political and social meaning and understanding.

Samples collected will be documented by photographs and afterwards will be examined through architectural diagrams in order to catch the essence of the forementioned architectural essence of the ordinary. The aim is to read this undesigned snatch spaces backwards with a spatial concern in order to highlight the production process of the ordinary citizen in predefined urban environment.

While the mentioned interventions of the ordinary to the predefined environment points out its deficiencies, bugs, defects and failures such as complicated routes,

insufficient spaces and excessive restrictions; this kind of productions also bring out the uncalculated potentials of a given shape. The ordinary citizen sees the potential and vacancies in this given, urban environment; takes the advantage and turns it into a living, running, active space to use for commercial or social purposes.

From this aspect these actions and the resulting spatial productions might provide an insight for the discipline which in spite of appearance stands somewhat far away from the user; in this case the ordinary citizen with ordinary worries.

1. GİRİŞ

İnsanların ilk asırda kendilerini yırtıcı hayvanlardan korumak düşüncesiyle birleşerek yan yana yaptıkları sığınaklar ve kayaların oyuklarıyla toprakları oyarak elde ettikleri kovuklar ve mağaralarda yaşarken buralardan ormanlara, kırlara, dağlara ve su başlarına gidip gelmekten husule gelen keçi yollarıyla ilk şehiri kurmuş oluyordı.

Celâl Esad Arseven

İnsanlar en azından boz ayılar, arılar, balinalar ya da süpürge darısı kadar doğanın parçasıdır elbette. İnsanların şehirleri de doğal formlardan birinin ürünü olduğundan, tıpkı çayır köstebeklerinin kolonileri ya da istiridye yatakları gibi doğal şeylerdir. Botanikçi Edgar Anderson zaman zaman doğal bir form olarak şehirler hakkında Landscape dergisine zekice ve duyarlı yazılar yazar. "Dünyanın büyük bir kısmında" der Anderson, "insan şehir seven bir mahlûk olarak kabul edilmiştir".

Jane Jacobs

Son yapılan araştırmalar dünyadaki insan nüfusunun %54'ünün şehirleşmiş ortamlarda yaşadığını göstermekte ve bu oranın 2050 yılında %66'ya yükseleceğini öngörmektedir (URL-1). Bu oran göz önünde bulundurulduğunda günümüz insanının doğal ortamı; birçok farklı sisteme ve bu sistemlerin çalıştığı gündelik hayata ev sahipliği yapan karmaşık bir yapı olan şehirdir, denebilir. Bu karmaşık yapı sosyal girdiler ve ürünler üretirken bir yandan da basit fiziksel sonuçlar içerir. Bu fiziksel sonuçlar ile gündelik hayat ise şehir sakinlerinin yaşama ortamını, tabiatını¹ oluşturur.

Sakinler bu karmaşık ve değişken fiziksel dünya içerisinde varoluşlarını üretirken, etraflarına birtakım mekansal sonuçları olan müdahalelerde bulunurlar. Bu müdahale bir çeşit istifade sürecini içerir; sakin, kentleşmiş çevresinin ona sunduğu fiziksel girdileri bir malzeme olarak kullanır, onu katarak bir mekansal sonuç elde eder. Bu mekansal sonuç, bu müdahalenin bir çeşit mimari bilinç ile yapıldığına işaret eder ki; bu çalışma bu bilincin, bu bilincin ürünlerinin ve etkileşiminin izini sürecektir. Dereli (2010) bu yaratıcılığı, düşünsel ve eylemsel yönleri ayrıştırılmadan, alışılmışın dışında işleyen düşünme biçimlerinin şaşkınlık yaratacak eylemler olarak ortaya konulması olarak tanımlar. Çalışmada yer verilecek üretimler de benzer bir yaratıcılık süreci içerir, kendilerini beklenmedik ürünlerle ortaya koyarlar.

¹ Tabiat: insan emeğinin ürünü olmayan fakat çevremizde dünyamızda ve evrende var olan, kendine özgü yasalar çerçevesinde varlığını sürdüren, yenilenen canlı ve cansız her şey. (URL-2)

İzi sürülecek bu üretim için büyük çapta bir projelendirme ve inşa sürecine girilmez. Mekânını talep eden eylemin içerisinde; kentin kendisi bir hammadde, sermaye ve fırsat olarak kullanılıp talep edilen mekân kurulur. Kentleşmiş çevrenin sakini; var olan yüzeyleri, girintileri, çıkıntıları, eğimi, gölgeyi, sıcaklığı, kalabalığı, tenhaliği, akışı kendi işine geldiği gibi, kurnazca kullanır. Bu süreçte bu elemanlar aşırılır, yerine kullanılır, işgal edilir ve onlardan faydalanılır. Bu ihtiyaç anında ortamı; yani şehir, sakini için tüm tanımlanmışlığının yanında aslında sadece fiziksel elemanlardan mürekkep bir yapıdır. Bu yapının içerisinde, bu yapıyı şekillendirmeye dahil olmak için, yine bu yapıyı kullanır.

Bahsedilen bu yapıda diğer şekillendirici egemen faktörler, genellikle, tanımlı ihtiyaçları makul bir aralıkta kullanımlar sunan, bitmiş bir tasarım üretmek üzere kullanılan bir tasarım programı içerisine yerleştirir (Stevens, 2007, s.197). Mekânsal ürünler büyük oranda bu yolla planlanır, üretilir ve kullanıma sunulur. Hunt (2003)'ın da belirttiği gibi birçok bireyin tecrübelerinden, rutinlerinden ve inançlarından bir desen oluşturmak üzere bir çeşit özet çıkarılır ve bu özet üzerinden kavrayışla birtakım soyutlamalar yapılır (s.59).

Oysa gündelik hayat, içerisinde bu istatistiki verilerden üretilen tanımlara uyamayacak kadar belirsizlik, öngörülemezlik, müphemlik ve muğlaklık içerir ki kullanıma sunulan bu ürünler sürekli bozunur. Gündelik hayat içerisindeki tüketiciler "belirsiz izlekler" çizerler, yer aldıkları prefabrike, yazılı, kurulu uzamla uyumlu, tutarlı değildir. (de Certeau, M., 2008, s.110) McLeod (1997) gündelik hayat için; felsefenin bir nesnesi olsa da, doğası gereği felsefi değildir; durağan ve tekdüze bir imaj aksettirse de geçici ve belirsizdir; lineer zamanın tekrarlı gidişatıyla yönetilse de, doğanın döngüsel zamanının yenilenmesiyle kurtulur; tahammül edilemeyecek kadar monoton ve rutin içerse de, şen ve oyunbazdır; ve teknokratik rasyonalizm ve kapitalizm tarafından kontrol edilse de, onların dışında durur; der (s.13). Eleştirel gündelik hayat kuramcıları onu, sıradan uygulamaların ve rutinlerin muhalefet, tahrip, ya da hilebazlık içerdiği; en titiz planlamanın bile görüş alanı dışında kalan, beklenmedik jestler veya hareketlerin gerçekleştiği yer olarak tanımlar (Hunt, 2003, s.25).

Dolayısıyla gündelik hayatta kullanıcıların hizmetine sunulmuş fiziksel ürünlere müdahale kaçınılmaz görünmektedir. Aslında her kullanım biçiminin o ürün içerisinde kendi ürününü talep ettiği ve ürettiği dahi söylenebilir. Jamer Hunt (2003) gündelik deneyimlerin bakış açısından tüketim eylemine ayrıcalık tanımamız gerektiğini söyler; bu bakış açısından, tüketim bir tasarım sisteminin içinde işlemektedir; bir tahsis ve tekrar tahsis meydana getirir; kullanıcıları tarafından tekrar tasarlanırken mevcut zaman ve yer ile yeni bağlantılar kurar (s. 63). De Certeau'nun kullanıcı operasyonları olarak adlandırdığı bu tüketim biçimleri, sonuçları itibarıyla bir üretime dönüşmektedir. Bu beklenmediklik kendini eylemin kendisinde değil, sonuç ürünlerin icat edilme sürecinde bulur.

De Certeau (2008), tüketimden bahsederken, onu "merkezi, gürültücü ve göz alıcı olduğu kadar ussal ve yayılcı olan bir üretim biçimi" olarak tanımlar. Ona göre bu üretim; "kurnazdır, dağınıktır ancak her yere sızar, sessizdir ve neredeyse görünmezdir, çünkü bu üretim kendini, kendisine ait ürünlerle belli etmez; kendini, egemen ekonomik düzen tarafından dayatılan ürünleri kullanma biçimleriyle ortaya koyar" (s.45). De Certeau (2008) bu biçimlerin içerisinde eylem anlamını da bulmaktadır; bu "eylemlerin" kendilerine özgü bir formaliteleri, kendilerine özgü yaratıcı buluşları olduğunu ifade eder. Ona göre bunlar, "tüketim olarak adlandırabileceğimiz çetrefil bir işi" alttan alta yönlendirirler" (s.105). Bu noktada İspanyol sömürgecilerin, yerli kabileler üzerinde kazandıkları "göreceli" zaferden bahseder. Ona göre bu zafer, kabilelerin onu kullanım biçimleriyle dönüşüme uğramıştır. "Boyun eğmiş hatta yazgılarına razı olmuş olsalar da bu yerliler, kendilerine güçle ya da ikna edilme yoluyla dayatılan kuralları, uygulamaları ya da tasavvurları, fatihlerinkinden çok daha farklı gayelerle kabul etmiş, uygulamışlardır. Bunlarla başka bir şey yapmışlardır. Egemen düzeni dönüşüme uğratmışlardır. Bu düzeni farklı bir düzlemde işletmişlerdir. Özümstedikleri ve onları, onlara dışarıdan bakarak özümseyen sistemin içinde "öteki" olarak kalabilmişlerdir. Bu sistemden ayrılmadan bu sistemi kendi yollarına döndürmüşlerdir." (de Certeau, 2008, s.46). Bir başka verdiği örnek de Paris'te ya da Roubaix'de bir Mağripli'dir, doğduğu Kabiliye'ye özgü "oturma" tarzını (bir evde ya da bir dil içinde oturma), ona HLM'i [Fransa'da genelde göçmenlerin oturdukları ucuz toplu konutlar, ç.n.] dayatan sistemin "içine" sokmuştur. Ona belli bir mekânı ya da bir dili zorlayan düzende, bu düzeni "kullanma tarzına" uygun bir oyun uzamı yaratır. "Yaşamayı gereken ve ona kanunla dayatılan yerin sınırından çıkmadan bu yer içinde "çoğul" ve yaratıcı olmayı başarır. İki arada olma sanatını icra ederek, bulunduğu durumdan, daha önceden öngörülemezcek yararlar sağlamayı bilir." (de Certeau, 2008, s.103).

Sakinlerine belirli bir mekansal işleyiş öngören, sunan ve hatta dayatan kentleşmiş çevre içinde kullanıcılar gündelik hayatın gerektirdiği ölçüde çoğul ve yaratıcı olmak zorundadırlar. Bu yolla öngörülmemiş, beklenmedik hatta kimi zaman istenmeyen eylemlerin kendi mekânlarını ürettiğine de sık sık rastlanır. Bu süreçte kullanıcılar bu özel kullanım biçimleriyle çevrelerini biçimlendirmeye, üretmek ortak olurlar.

De Certeau (2008) bu konu hakkında dil üzerinden kurduğu modelde Gilbert Ryle ve Saussure'ün "dil" (bir dizge) ve "söz" (bir edim) arasında yapmış olduğu ayırmadan yola çıkar ve "dili" sermayeye; "sözü" de bu sermayeyle gerçekleştirebileceğimiz operasyonlara benzetir:

"Bir yanda bir depo; öte yanda işler ve kullanımlar. Tüketim söz konusu olduğunda, üretimin sermayeyi oluşturduğunu ve kullanıcıların, kiracılar gibi, bu sermayeden faydalanarak, buna sahip olmadan, çeşitli operasyonlar gerçekleştirdiklerini söyleyebiliriz." (s.108)

Bu formül mekânsal olarak yeniden kurmaya çalışıldığında “dil” yani sermayeyi; kentleşmiş çevreye, “söz”ü ise şehir sakinlerinin bu tanımlar üzerinden gerçekleştirdiği operasyonlara, dolayısıyla ürettikleri enformel mekanlara benzetmek mümkün görünmektedir.

Bu durum verili çevreyi potansiyelleri çerçevesinde değiştirip dönüştürürken bir yandan da bir malzeme olarak kullandığı kent ile birlikte var olur. Mekân, kullanım biçimleriyle sürekli olarak yine ve yeniden örgütlenir.

Bu elemanlar malzeme olma süreçlerinde De Certeau'nun (2008) bahsettiği "depo" ya benzer şekilde bir "sermaye" olarak üzerine giydirilmiş diğer anlamlardan uzakta dururlar. Sakin hareket ve biçimi bir fırsata çevirir, ondan bir hammadde olarak faydalanıp ürettiği mekana katar.

Bu halin formsuzlukla ilişkilendirildiğine de rastlanır. Shaw (2003); eklemeleri, eksiltmeleri ve değişimleri özünü bozmadan anında kendine katabilen bu gayri resmi mimarlığı "formsuz" olarak adlandırır. Oysa bu durum belki de formun en katıksız kullanımıdır denilebilir. Bu kullanımda formlar üzerlerinde anlam, simge ya da sembol gibi yan tanımlar taşımaz; kullanıcılar tarafından en temel fiziksel hallerine indirgenirler. Bu noktada ne olduklarından çok ne işe yaradıkları önemlidir.

Iain Borden (2002) bu durumu "kaykay yapma" üzerinden ele alır. Ona göre sokak kaykaycılığı kent hayatının form ve politik anlamına kuramlaştırma çabası ya da kodlanmış bir politik programı olmadan kafa tutmaktadır. (s.180) Çünkü bu pratik, kentsel çevrenin "en sıradan ve tanıdık" elemanlarını uzantıları haline çevirir; arabaları, binaları, bankları, saksıları, tırabzanları işine geldiği şekliyle kullanır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1 : Bir kaykaycı ve kent öğeleri (Kaynak: Mike Belleme Arşivi, URL-3).

Sakinler, şehrin kendi "doğası" içerisinde çeşitli ihtiyaçlarını gerçekleştirirken bu ihtiyaçların talep ettiği ölçüde, kendi yöntem ve usullerini işin içine katarak mekânlar kurar, onlara yerleşirler. Bu mekânsal üretimin, tanımlı olmaya çalışan bir çevre içerisinde gerçekleşmesi bir çatışma doğurur, bu da akla Lefebvre'nin ortaya attığı ve David Harvey'nin de üzerine çalıştığı "kent hakkı" kavramını getirir. Yerleşik kentsel mekânlar üzerinde, asıl kullanıcıları, yani kent sakinlerinin planlama ya da inşa sürecinde söz hakkı pek yok ve/veya olmamış gibidir; bu çevreyi onun emeğinin ürünü ya da sonucu olamayan bir tabiat yapan da budur. Disiplin için kullanıcı katılımının gittikçe daha önemli olmaya başladığı doğrudur, fakat kentin fiziksel hali çoğunlukla siyasi kararların, ekonomik çıkarların, kültürel baskınlıkların ve tabii ki zamanın bir sonucudur. Dolayısıyla aslında kent; bu iktidar öğelerinin sıradan üzerindeki fiziksel zaferi olarak görülebilir. Fakat De Certeau'nun da bahsettiği gibi bu; "göreceli" bir zaferdir. Zira bahsedildiği üzere kentsel mekân; kullanımı esnasında, kullanım biçimleriyle, sıradan tarafından, sürekli olarak, yine ve yeniden örgütlenir. Bu sayede "sıradan" bu yerin sınırları içerisinde, iki arada, çoğul ve yaratıcı olmayı kotarır.

İki arada, çoğul ve yaratıcı olmanın mekansal hallerinden biri olan; batının dört yüzyıl gibi bir sürede yaşadığı gelişmeyi tüm eksikleriyle birlikte yarım yüzyıl gibi bir görece kısa bir sürede tamamlayan Türkiye'nin (Acar, 2010) sanayileşme sürecinde önemli bir rol oynayan gecekondu'lara da bu gözle bakmak mümkündür. Gecekondu'lar kentleşmiş çevrenin ürettiği fiziksel ve sosyal şartlara bu şartlardan muzdarip; fakat aynı şartlar içerisinde yaşamını idame ettirmeye mecbur belirli bir grubun türettiği mekansal bir cevaptır ve İstanbul'da uzun süredir kentleşmiş çevrenin bir parçasıdır.

Gecekondu'lar; belli ticari kalıplar içinde inşa edilen ve yapımı sona erdikten sonra kullanıcının içine yerleştiği konutların yanında; sanayileşme süreci içerisinde kendisine yer bulamayan alt gelir grubunun bu düzen içerisinde işlemeye devam etmek üzere kendi geleneğini oluşturarak ürettiği bir konut türüdür. Daha yapım halindeyken kullanıcı içine yerleşir, kendisiyle beraber mekan da dönüşür. Bina içinde yaşayanın ihtiyaçlarına göre gelişir, iç düzeni değişir, gerekirse genişler ve yaşamına göre bir biçim alır (Tekeli, Gülöksüz, Okyay; 1976).

Bu konut türü üretilirken en elverişli, uygun olan noktaya yerleşilip, yasadaki boşluklardan istifade edilmesinin yanında bu konut türünün inşasında kentteki eski evlerden sökülen doğramalar, kapılar, yassılaştırılmış Vita yağ tenekeleri gibi kentsel "atıklar" yapı malzemeleri olarak kullanılır, onlardan fiziksel olarak istifade edilir (Şekil 1.2). Verili kentsel çevrenin içerisindeki boşluklar, uygunluklar kurnazca kullanılır; bu çevre bir malzemeye dönüştürülür ve bu durum bir avantaj olarak kullanılır, elverişsiz olan bir durum içerisinden bir çözüm yaratılır; gecekondu'ların bu özelliği bu yönüyle de bu çalışmanın toplayacağı numunelerle benzerlik gösterir; benzer bir tavrı içerir

Şekil 1.2 : Nişantaşı Teneke Mahallesi (URL-4).

Gecekondu olgusu daha müstakil bir yaşıntının kamuya açık olmayan mekansal uzantısı olduğu için bu çalışmada yer almayacaktır. Burada ele alınacak örneklerin kamusal hayattan etkilenip onu etkilemesi; bu alışveriş önemli görülmüştür. Fakat gecekondu; yerleşik içinde yer bulmak, onu oluşturmak, bunu yaparken yerleşimin kendisini kullanma dolayısıyla çalışmanın izini sürdüğü mekansal istifade adına bahse değer bulunan önemli bir üretilimdir. Usta'nın (2009) da belirttiği gibi yaşayan bir kent tüm sorunlarının o kentte yaşayanlarla birlikte çözüldüğü, alternatif yaşam alanlarının bulunabildiği bir yer olabilmelidir (s.93). gecekondu bu noktada önemli bir üretilimdir ve özü çalışmada yer alacak diğer örneklerle benzeşir.

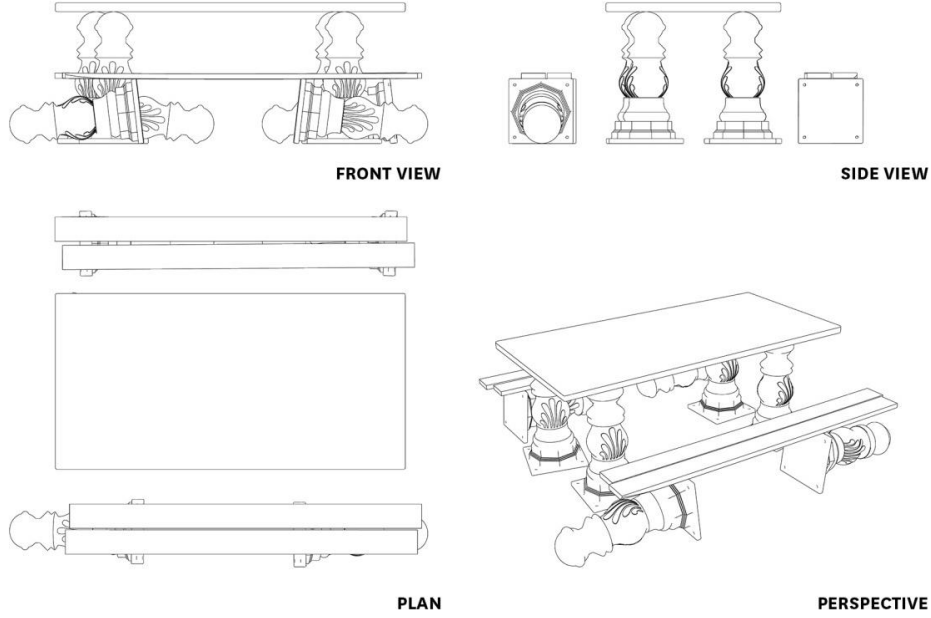
Bahsedilen mekânsal fırsattan istifade sürecine kentin olağanüstü hallerinde ya da kullanımlarında da çok sık rastlanır. Örneğin protestolarda, yürüyüşlerde sokaklar her zamankinden farklı bir işlevle, bir sahne görevi ile yüklenirken, yakın zamanın yaygın eylemi olan "işgal" hareketlerinde, işgale uğrayan park, bina ya da yol orayı işgal edenlerin bir süreliğine yaşam alanına dönüştüğü için bu alanlardaki her eleman bu yaşıntıyı destekleyecek şekilde kullanılır. Örneğin çöp kutuları, bankalar, çitler, kaldırım taşları kendi bağamlarından koparılıp, yalnızca fiziksel özellikleri ile bir ayırıcı görevi gören barikat yapımında kullanılır (Şekil 1.3); yüzeyler oturma, uyuma, yemek yeme gibi sıradan eylemlerin

ihtiyaç duyduğu mekanları oluşturur. Bu olağan dışı hal ve kullanım kent hakkına kimin sahip olduğu sorusunu da akla getirir (Rice, 2013, s.73).

şekil 1.3 : Gezi Direnişinden bir barikat (URL-5).

Bu anlık inşa sürecinin ürünleri disiplin açısından da ilgi çekici bulunmuş, örneğin Herkes İçin Mimarlık ekibi Gezi Parkı Direnişi'nde üretilen mekanları *durum mimarlığının*² etkileyici örnekleri olarak adlandırmış ve o üretimleri çizimlerle belgelemek üzere açık çağrıda bulunmuşlardır (Şekil 1.4).

Şekil 1.4 : Herkes için Mimarlık ekibinin ürettiği çizimler (URL-6).

Pelin Tan, direniş devam ederken yazdığı bir yazıda, etrafı şöyle tarif eder;

"Daha önce polis kuvvetlerini engellemek ve direnişi korumak amacıyla barikat olarak kullanılan bir otobüs şimdi siyasi bir oluşumun bilgi merkezi olarak kullanılıyor. Geçici bir cami, basit malzemeler ve bir tente ile oluşturulmuş yemek masası, giderek genişleyen açık bir hastane.. Bunlar Taksim Meydanı ve Gezi'deki *yerinde ve anlık*³ mimarlık örneklerinden. Her bölümün ve yerin sınırlarını, fonksiyonunu belirleyen şeritler insanların ihtiyaçlarına göre kısalıp uzuyor. Bu bana Lars von Trier filmi Dogville'deki meskenlerin sınırlarını anımsatıyor." (Tan, 2013, URL-7)

Bu haller istifade sürecinin müşterek bir kentsel mekana dönüşmesine örnek teşkil edebilir. Fakat bu çalışmada, sıradan şartların, gündelik olanın oluşturduğu ortamda beliren mekânlara odaklanma amacıyla kendi başına bir çalışma konusu olması gereken bu olağanüstü hallerden uzak durulacaktır. Bunun sebebi gündelik olanın tekdüzeliği içerisinde

² event architecture.

³ in situ and instant.

ortaya çıkan beklenmedik mekanları ortaya koyma çabasıdır. Bu beklenmediklik kendini eylemin kendisinde değil, sonuç ürünlerin icat edilme sürecinde bulur.

Çalışmanın amacı kent içerisinde kendine yer bulmuş olan ve mekânsallık içeren üretimlerin –tüketimlerin- izini sürüp, bu süreci irdeledikten sonra kurnaz, devingen, esnek, sürdürülebilir, dönüşebilir, çabuk ve anlık olma hallerini olumlayıcı bir gözle ve mimari yöntemlerle irdeleyip bu sürecin tasarım araçlarına katkıda bulunmasının yolunu açmaktır.

İnsan hareketlerinin, tercihlerinin, eğilimlerinin kamusal mekânla ilişkisini ve bu mekânın formuna etkisini Jan Gehl, Jane Jacobs gibi isimler çeşitli yönleriyle çalışmışlardır. Bu çalışmalarda kamusal mekânların ne sebeplerle, nasıl tercih edildiği -ya da edilmediği- araştırılmış ve örneklerle ortaya konmuştur. Kentteki hayat ve mekansal sonuçları üzerine incelenmiş olan çalışmada ve projelerden iki tanesi bu çalışma ile benzer yöntemi kullanır.

2012 yılında ilk kez düzenlenen İstanbul Tasarım Bienali'nde yer alan 40Nasihat Made in Istanbul projesi; kentin ürettiği bu durumlar üzerine, "gündelik hayatının dağınık gerçekliğini" anlamak ve ondan öğrenmek üzere bir derleme oluşturmayı hedeflemiş ve kentin gündelik akışında orada ve oraya özel üretilmiş nasihat niteliğindeki durumların izini sürmüştür.

Projede açık bir çağrı yapılmış ve katılımcılardan kent sakinlerinin gündelik, yerel, biricik koşulları, arzuları ve beklentileri ile kentin ekonomik ve politik üst-yapıları arasında kurulan farklı niteliklerdeki ilişkiler sonucunda ortaya çıkan nasihatleri; binalar, topografya ilişkileri, birikme/öbeklenme/uzmanlaşmalar, anlık, geçici kamusalıklar, mekanı kişiselleştirme yolları, boşluk doldurmalar gibi başlıklar altında numuneler toplamaları istenmiştir (Şekil 1.5). (URL-8)

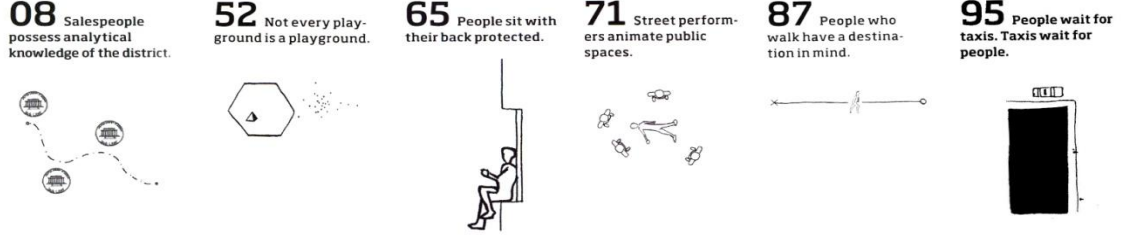

Şekil 1.5 : 40 Nasihat projesinden bir örnek (Kaynak: 40Nasihat Arşivi; URL-8).

Bu projeye benzer şekilde kentteki gündelik hayatta sıradan kullanıcıların oluşturduğu mekansallıklar numune olarak toplanacak ve belirli bir sırada dizilecektir.

Çalışmanın ilham aldığı bir diğer araştırmada ise Mikoleit ve Pürckhauer kenti anlamak için 100 "ders" olarak tanımladıkları durumlardan oluşan çalışmalarında Soho bölgesindeki seyyar satıcılar, yayalar, taksiler, çalışanlar, çocuklar gibi kullanıcılar ile yollar, sokaklar,

kaldırımlar, dükkânlar gibi mekânsal öğelerin ilişkisini; bu kentsel sahnede oluşan belirli durumları diyagramlar yardımıyla nedensellik çerçevesinde inceler (Şekil 1.6).

Şekil 1.6 : Urban Code'da yer alan dersler (Kaynak: Mikoleit, Pürkhauer, 2011).

Bu çalışmaya benzer şekilde toplanan numuneler diyagramlarla sadeleştirilerek incelenecek ve bu kentsel üretimlerden dersler çıkarılmaya çalışılacaktır.

Tüm bu kendiliğinden gelişmiş mekânsal ürünlerin "ders", "nasihat" gibi isimlerle nitelendirilmesi önemlidir. Bunun sebebi; bu hallerin mevcut şartlara verilmiş en elverişli cevaplarla üretilmiş olmasıdır. Söz konusu olan, mekânsal anlamda bir hazırcevaplıktır. Bu hazırcevaplığın içerdiği mimari bilinç disiplin açısından öğretici ve önemli bulunmuştur.

Çalışmada araştırmacının gündelik hayatta kullandığı güzergahlarda karşısına çıkan, gözlemlediği ve/veya deneyimlediği mekan ya da mekansallıklar numune olarak toplanmış ve belirli bir mantıkla sıraya dizilmiştir. Bu yöntem otoetnografik araştırma olarak adlandırılabilir. Bu yöntem kültürel deneyimi anlamak amacıyla kişisel deneyimin betimlenmesi ve sistematik olarak analiz edilmesine yönelik bir araştırma ve yazma yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Çelik, 2013, s.5). Bu yöntem sayesinde İstanbul'un gündelik hayatından sıradan bir sakinin bakışı ile bir kesit sunuluyor olması da önemli görülmüştür.

Fotoğraflarla belgelenen bu mekanlar basitçe çizim ve diyagramlarla ele alınacaktır. Fotoğraflar çoğunlukla kişisel arşivden seçilmiş, zaman zaman ise internet ortamındaki haritaların sokak görünümülerinden görsellere de yer verilmiştir; bu yol üretilen mekanların ne kadar tanınır, bilinir ve hayatın içinde olduğuna dair bir kanıt olarak düşünülmüştür. Çizim ise bir akıl yürütme yöntemi olarak gerçekliği başka bir boyutta tekrar sunmak, şehri üreten o mantığı ifşa etmek, onun üzerinde çalışmak için seçilmiştir. Gantenbein, Geers ve Vylder (2009) çizimin bir proje yapmak için belki de en belirgin araç; bir bina yapımının somutlaşması, eleştirel pratik için bir *a priori* olduğunu söyler. Çizim ve inşa, mimarın yönteminin birer parçasıdır; mimar, mesleğini icra edebilmek adına birtakım araçlar kullanır; nihayetinde proje toplumda yerini alır. Oysa çalışmada kullanılan örneklerdeki mekanlar üretimlerinde çizim gibi bir süreç içermezler. Dolayısıyla bu üretimleri çizimlerle sunma onlara farklı bir gözle bakmayı ve bir çeşit tersten okumayı mümkün kılacağı düşünülmüştür.

2. KENTLEŞMİŞ ÇEVREDE FIRSATTAN İSTİFADE MEKANSAL ÜRETİMLER

Bir deniz kabuğunun biçimi ne bir erkliliğin, ne "bilinçdışı" bir düşüncenin, ne de yüce bir kararın sonucudur. Deniz kabuğunun ya da kabuklu hayvanların şii, bunların metaforik rolü esrarengiz bir yaratıcı güce değil, belirli koşullara (belirli bir maddi ortamda belli bir ölçeğe, vb.) tabi enerjilerin doğrudan doğruya paylaşılma tarzına bağlıdır. Dolayısıyla, "doğa-mekân" ilişkisi, doğallık ya da tanrısallık gibi dışsal bir kuvvetin dolayımını içermez. Mekânın yasası bu mekânın içindedir ve aldatici biçimde berrak gözükse ama aslında mekânın bir temsili olan "içerisi-dışarısı" şeklindeki bir ilişkiyle çözümlenemez. Bir örümcek çalışır mı, diye soruyordu Marx. Örümcek kör itkilerin peşinden mi gider? Bir zekâsı var mıdır, daha doğrusu, zeki midir? Ne yaptığını bilir mi? Üretir, salgılar, bir mekân işgal eder ve bu mekânı kendi tarzında yaratır; bu mekân örümceğin ağının, stratejilerinin ve ihtiyaçlarının mekânıdır.

Henri Lefebvre

Kentleşmiş çevre, tanımlı, katı ve yoğun yapısı ile birlikte sakinlerine köşeler, aralıklar, yüzeyler, boşluklar, eğimler, çukurlar, yükselteler ve bunların yanında akışlar, insan hareketleri, kalabalık, gürültü gibi birtakım fiziksel veriler sunar.

Unwin (2003) kendimizi sürekli şeylere, insanlara, güçlere göre yerleştirme "oyununu" oynadığımızı söyler. Ona göre basit ya da karmaşık halleriyle mekânlar bizimle dış dünya arasında bir bağ kurar; içinde var olduğumuz ya da eyleme geçtiğimiz çerçeveler sunarlar. "İşledikleri" zamanlarda dünyayı bizim için anlamlandırırılar, ya da onlar aracılığıyla biz fiziksel ve psikolojik olarak dünyamızı anlamlandırırız.

Unwin, bu durumu insanların plaja gittiklerinde kurdukları 4 örnek mekan üzerinden inceler. "Bir mekân kurma ihtiyacı; plajda, gündelik hayatlarımızın kurulu düzeni içerisinde olduğundan çok daha anlaktır. Evde, işte; alışveriş, TV izleme, yemek yapma gibi günlük faaliyetlerimizi gerçekleştirdiğimiz yerlerde; mekân genellikle uzmanlar tarafından kurulmuştur. Çoğunlukla bu yerin sunduğu mekânsal ve törensel tertibin matrisleri içerisine sığar, belki mobilya düzeniyle onu kısmen değiştirir; fakat genellikle onların hayatımıza verdikleri biçimi kabul ederiz. Plajda bunu yapamayız; kendi yerimizi sıfırdan kurmamız gerekir." (Unwin, 2003, s.78)

Unwin'in bahsettiği bu "yerleştirme oyunu"nun kentleşmiş çevrede de sürekli oynanır. Basamaklara, saksılara, parapetlere oturulur, çitlere satılacak ürünler asılır, mevsimine göre gölge ya da güneş tercih edilir, boşluklar, aralıklar değerlendirilir; kalabalık, trafik gibi yoğun akışların etrafına satıcılar, müzisyenler, sokak göstericileri, dilenciler çöreklenir, sokak (Şekil 2.1, Şekil 2.2., Şekil2.3, Şekil 2.4, Şekil 2.5, Şekil 2.6, Şekil 2.7).

Şekil 2.1 : Kentsel çevrede oynanan yerleştirme oyununa örnek (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.2 : Kentsel çevreden "yerleştirme" oyununa örnek (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.3 : Kentsel çevreden "yerleştirme" oyununa örnek (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.4 : Kentsel çevreden "yerleştirme" oyununa örnek (URL-8).

Şekil 2.5 : Kentsel çevreden "yerleştirme" oyununa örnek (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.6 : Kentsel çevreden "yerleştirme" oyununa örnek (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.7 : Kentsel çevreden "yerleştirme" oyununa örnek (Eda Özgener arşivi).

Şehrin sunduğu tüm karmaşık ihtimaller arasından beliren bu mekânlar bir çeşit mimari bilinç gerektirir. Bilinçle ilgili olarak fizik dalında Von Neumann; dalga fonksiyonunun çökmesi için fizik dışından yeni bir sürecin dünyaya girmesi gerektiğini söyler. Buna göre dünya, herhangi bir bilinçli zihnin dünyanın bir bölümünü her zamanki belirsiz durumundan gerçek var olma durumuna yükseltmeye karar vermesi dışında her yerde saf olasılıklar durumunda kalır. Neumann; bu "belkileri" belirli olasılığa çöktürecek olan şeyin "bilinç" olduğunu söyler. (URL-9)

Bu bilinç, otorite ya da gündelik şehir hayatı içerisinde sıradan tarafından uygulanıyor olabilir, her iki durumda da bir mekân ürettiği haliyle mimarlık disiplininin özü ile örtüşür. Palasmaa (2011) "Mimarlık kendimizi mekân ve zamanla ilişkilendirmede ve bu boyutlara insani bir ölçü vermedeki birincil aracımızdır. Mimarlık sınırsız mekânı ve sonsuz zamanı evcilleştirerek insan için katlanılır, yaşanılır ve anlaşılır kılar," der (s.16). Bu bağlamda "mimarlık" yalnızca mimarlar ya da tasarımcılar tarafından yapılıyor olamaz. Sıradanın da sınırsız mekân ve sonsuz zamanı kendisi için katlanılır, yaşanılır ve anlaşılır kılmak için bulduğu taktikler vardır ve bunu hâlihazırda üretilmiş bir çevre üzerinde de sürekli uygular. Öyle ki bu özü yalnızca insanlar değil canlı varlıkların tümü kullanır, hepsi kendi çıkarlarını güden bir bilinç ışığında dünyaya "yerleşir". Fiziksel ortamını bu bilinç ışığında değerlendirir, onu kullanır. Örneğin sokak kedileri araba kaportalarının ısılarını kullanır, bitkiler duvarların girintilerine çıkıntılarına yerleşir (Şekil 2.8, Şekil 2.9).

Şekil 2.8 : Motor sıcaklığından faydalanan bir sokak kedisi (Eda Özgener arşivi).

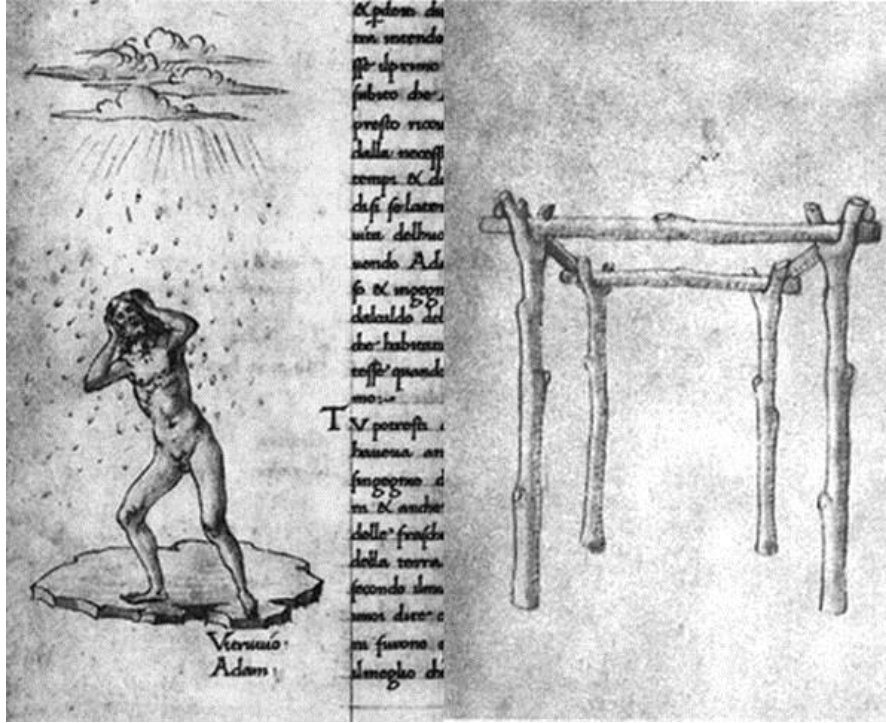

Şekil 2.9 : Sofyalı sokakta bitkilerin işgal ettiği bir duvar (Eda Özgener arşivi).

Bu durum aslında ilkel insanların doğa içerisinde kendilerine barınacak mekânlar bulmalarına ya da inşa etmelerine benzetilebilir. Chang (1981), eğer insan hava koşulları ile cezalandırılmamış olsaydı, mimarlık mobilya tasarımı seviyesinde kalırdı; der. Maalesef -ve neyse ki- doğa hiçbir zaman yeterince "sağlamaz". Onun yerine; içinde mimarlık sanatının doğmasını ve mekân oluşturmasını talep eden bir kifayet taşır (Chang,1981). Ona karşı,

korunma gerektiren rüzgâr, yağmur, yırtıcı hayvanlar gibi koşullar sunan doğa; aynı zamanda ona kendini koruması için sığınılacak bir mağara, üst üste koyulabilecek taşlar, dallar, yapraklar gibi birtakım elemanlar da sunar. İnsan ise marifet ve becerisi çerçevesinde onlarla mekânlar inşa eder, onlara sığınır.

Hall'a göre mekan algısı; bir ormanda yaşayan ilk insan tarafından oluşturulmuştur. 1400 ve 1469 yılları arasında yaşamış mimar, heykeltıraş ve mimarlık tarihçisi Filarete de; Vitruvius ve Albertian konseptlere dayandırdığı fikirlerinden yola çıkarak mimarlığın ihtiyaç tan doğduğunu iddia eder. Adem'in cennetten kovulmasının ardından ilk ilkel barakayı inşa ettiğini söyler ve bu ilkel barakanın tarihte bilinen ilk temsilini bize sunar (Şekil 2.10). Bu temsilde Adem kendini yağmurdan korumak için kolları ile kendine bir sığınak oluşturmuştur. (Kruft, 1994, s.52)

Şekil 2.10 : Filarete'nin temsili ile ilk baraka (Kaynak: Kruft, 1994).

Sanatçı Lucas Muños; “Was the first chair a stone?”⁴ ve “Is on the lap of another person the first time we interact with the act of seating?”⁵ isimli işlerinde insan yapımı mobilyaların kökenini sorgular (Şekil 2.11). Ona göre mobilyaların boyutları, şekilleri, eylemin kendi özünden çıkar. Oturma ihtiyacı duyan ilkel insan bir kayaya oturmuş, o kaya zamanla bir sandalyeye dönüşmüştür. Kentleşmiş çevre içerisinde de belirli eylemlere uygun yüzeyler, kotlar ve biçimler sağlayan elemanlar tanımlarının ne olduğuna bakılmaksızın o eylemin mekanını kurmak üzere kullanılır.

⁴ İlk sandalye bir kaya mıydı?

⁵ Oturma eylemiyle ilk tanıştığımız yer diğer bir insanın kucağı mı?

Şekil 2.11 : "İlk sandalye bir kaya mıydı?" sergisinden bir görsel (URL-10).

İnsan başından beri ihtiyacı olduğunda kendine mekanlar kurmuş, etrafındaki elemanları bu iş için ustalıkla kullanmıştır. Artık doğal ortamı şehirler olsa da bu yapıları çevreyi doğası kabul edip, ondan parçalar kullanıp içerisinde işine gelen mekanlar ve mekansallıklar üretmeye devam etmektedir.

Bu tüketerek üretim; en tanımlı yerin dahi fırsat veren, muğlak, potansiyel dolu bir zemine dönüşmesini sağlar. Bu durum, verili çevreyi potansiyelleri çerçevesinde değiştirip dönüştürürken bir yandan da onunla birlikte var olur; kendini meydana getirmek için kenti bir hammadde olarak kullanır. Örneğin bir merdiven konumu sayesinde gözde bir gece mekânı olurken, bir parkın eğimi onu bir tribüne çevirebilir. Bu bakışla kentleşmiş çevre bir ihtimaller denizi, ne olacağı belirsiz bir muğlak zemindir.

Sola-Morales, 1970'li yıllarda sinema çalışmalarında ortaya atılmış olan *terrain vague* kavramını 1995 yılında mimarlık kuramı içerisinde kullanır. Fransızca'da belirsiz, müphem gibi anlamlar içeren "vague" sözcüğü ile, arazi, kara, toprak, bölge anlamları bulunan "terrain" sözcüklerinden oluşan ve çalışmada bu bölümden sonra "muğlak zemin" olarak çevrilecek olan bu kavram mimarlık kuramı içerisinde; kendiliğinden, yaratıcı uygulamalara mahal veren kentsel boşluklar, terk edilmiş araziler, endüstri alanları için kullanılmakta; kentsel dokuda bir boşluk, tanımsız işlevsiz yer gibi anlamları karşılamaktadır.

Sola-Morales'e göre bu "tuhaf yerler" şehrin etkin devrelerinin dışında yer alır, kent sistemine yabancı kalır; fiziksel olarak şehrin içinde olsa dahi, fikren dışındadır. Levesque (2002) bu mekânların; sermayenin denetimi altındaki kamusal alanlar içinde kendine yer bulamayacak kendiliğinden, yaratıcı uygunlaştırmalara ve gayri resmi kullanımlara mahal verdiğini, buraların şehri deneyimlemek için alternatiflere açık olmaları sebebiyle direnişlerin belirmesi

için ideal yerler olarak görülebileceğini söyler (s.6-7). Gausa (2003) muğlak zemin'i yeni şehir şartlarını keşfe çıkmak için ideal deneysel bölgeler teşkil eden arayerler, geniş kentsel boşluklar, kullanılmayan alanlar olarak tanımlar (s.619).

Bütün bu tanımlara bakıldığında potansiyelin; henüz tanımlanmamış, kullanılmayan, işlevsiz, terk edilmiş, boş alanlarla ilişkilendirildiği görülür. Kentleşmiş çevre ise yapılı, tasarlanmış dolu bir karaktere sahiptir. Bu doluluk haliyle ilgili olarak Frers ve Meier; kentsel mekânlarla karşılaşma, aynı zamanda onların keskin maddeselliği ile karşılaşmaktır, der (Frers ve Meier, 2007, s.2). Oysa sunduğu fiziksel girdilerin bir malzeme olarak kullanılması sonucu kent yapı, tasarlanmış ve dolu haliyle dahi Gausa'nın bahsettiği keşif ve deneysellik için her zaman potansiyeller barındırır; ihtimallere gebe, yeni oluşumlara mahal veren bir zemine dönüşür.

Tıpkı doğa gibi kentleşmiş çevrenin de bu eylemlere mahal veren hatta kimi zaman bunu tetikleyen hali çalışmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Modern bireyin doğal ortamı olan kentlerde gündelik kent hayatının gerektirdiği mekânlar, yine kentin kendi elemanları kullanılarak, sakinleri tarafından inşa edilmekte, sakin bu yolla yerleşik mekânsal tanımlar içerisinde yeni anlamlar kurarken yeni bağlamlar da üretmekte; kenti biçimlendirmeye ortak olmaktadır. Dolayısıyla içerisinde kendi sunduğundan başka ihtimal barındıramaz gibi görünse de sakinleri tanımlı çevrelerinin anlamlarını değiştirip dönüştürürken öngörülemez ihtimalleri gerçekleştirirler; neticede sistemin öngöremediği noktalarda onunla birlikte var olan, varoluşu için onun elemanlarını kullanan, fırsatlardan istifade eden mekânlar ortaya çıkar. Bu durum şehrin tüm tanımlanmışlığını dönüştürebilecek bir potansiyele işaret eder. Bu üretimler kamusal alanda, diğer sakinlerin görüş ve kullanım alanı içerisinde gerçekleştiğinde toplumsal bir etkiye de sahip olmakta ve yeni sosyal anlamlar üretmektedir.

Bir taşı düşünün: onu kesebilir, delebilir ya da cilalayabilirsiniz. Her seferinde başka bir şey olacaktır. Sonra aynı taştan az miktarda ya da çok sayıda olduğunu düşünün; ikisi de yine farklı şeylerdir. Daha sonra ışığa tutun, yine başka.. Sadece bir malzeme bile bünyesinde binlerce farklı ihtimal barındırır.

Peter Zumthor

Kentleşmiş çevreye bir malzeme olarak bakıldığında bu ihtimal ve üretim çokluğu bir anlam kazanır. Ingold, (2013) madde ve malzemeyi incelerken alşimi⁶ günlerine dönmeyi önerir. Örneğin su bir kimyager için H₂O, tuz ise sodyum klorittir. Fakat bir simyacı için madde; ne olduğu ile değil, ne yaptığı ile bilinir (Conneller, 2011, s.19).

Bu bakış açısıyla sakinin ortamını, bu çalışmada kentleşmiş çevreyi bir simyacı gibi değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Onun için neyin "ne" olarak tanımlandığı kadar, ne

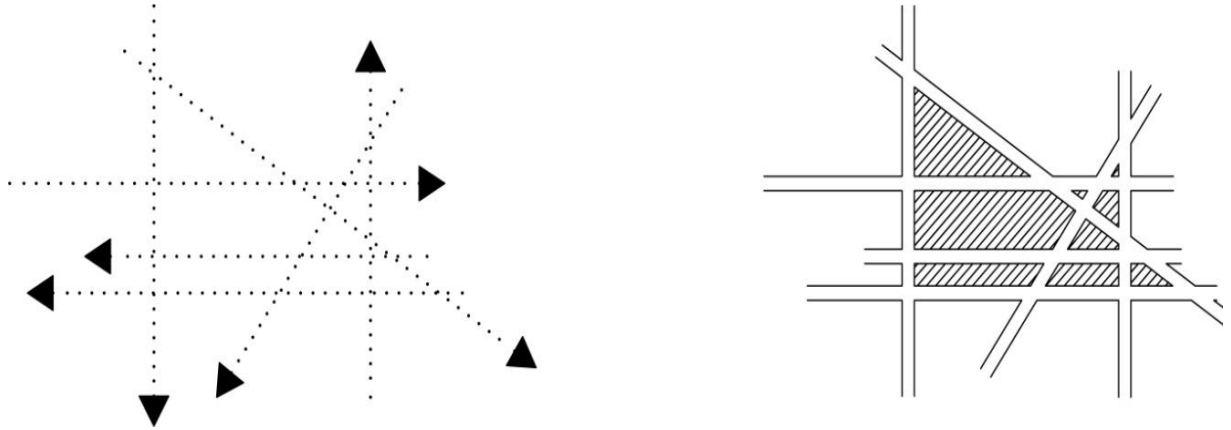
⁶ simya, elementleri altına çevirmek isteyen iş alanı (URL-11)

işe yarayabileceği de önemlidir. Sennet (2008) bu durumu *malzemenin hep bir adım ilerisinde olmak* olarak adlandırır.

Çalışmanın bu bölümünde bu halleri içeren numunelere ve incelemelerine yer verilecektir. Bu numuneler, üretimin karakterine göre hareketten ve biçimden istifadeler olarak iki ana başlık altında toplanmıştır. Bu ayrımı çok keskin bir şekilde yapmak mümkün değildir; örneğin bir merdivene yerleşmiş bir satıcı satış mekanını hem oradaki hareketten hem de biçimden istifade ederek kurar. Aynı şekilde hareketin içinde bir biçimden istifade hali de vardır, dolayısıyla hareketten istifade aynı zamanda biçimden istifadeyi de içerir. Buradaki ayrım örnekleri belirli bir mantık içinde sınıflandırmanın, onları inceleme adına kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle yapılmıştır.

2.1 Hareketten İstifade

Şehir, bünyesinde sürekli hareket halinde olan sakinleri içerir (Şekil 2.11). Bu çevre yoğun hareketlere, yaya ve araç akışlarına sahne olur. Bir kentin hareketli öğeleri ve özellikle de kentte yaşayan insanlar ve faaliyetleri sabit fiziksel kısımlar kadar önemlidir (Lynch, 2010,.2).

Şekil 2.1.1 : Hareketten istifade, şematik.

Bu hareketler için tahsis edilmiş yollar, kaldırımlar, köprüler, merdivenler ve benzeri mimari elemanların dışında kimi zaman hareketin kendisi zamanla eylemin gerçekleştiği yeri aşındırarak bu elemanları bir patika gibi oluşturur. Bu patikalar hareketin mekanı olarak ele alınmış ve örnekleriyle bir başlıkta incelenmiştir.

Hareket dolayısıyla oluşan bir başka tür mekan ise bu hareketin etrafına çöreklenmiş eylemlerin oluşturduğu yan mekanlardır. Hareket, kalabalık demektir, daha fazla kişiye ulaşabilme fırsatı sağlar. Sakinler bu fırsattan türlü sebeplerle yararlanmak için onun etrafında çeşitli mekansallıklar kurarlar. Bu durum içerisinde biçimden istifadeye de rastlanabildiği gibi, bu mekanların her zaman bir biçimi olmayabilir. Hareketin şekillendirdiği, seyyar, bazen tek bir bireyin orada durmasıyla oluşan, fiziksel sınırları muğlak; en önemli

girdisi bir hareket etrafında kurulması olan mekanlardır, yan mekanlar adı altında ikinci bir başlıkta incelenmiştir.

2.1.1 Patika

Etimolojik kökenlerinde küçük yol, yolcuk; yürümeyle oluşan yol, yürümek ve ayak basmak anlamlarına rastlanan (URL-12) "patika" bir noktadan diğerine gitmek üzere fırsatlar değerlendirilerek üretilmiş yolların üst üste binmesiyle oluşur, ayak izlerinin bir toplamıdır. Üzerinde yürüdüğü için bir patika oluşmuştur, olduğu için üzerinde yürünür. Oluşumuna engel olmak zorken yapımı için ek bir malzemeye ihtiyaç duyulmaz. Doğaldır. Üzerinde yürünmediği takdirde bir süre sonra kaybolur, varlığını ısrar sayesinde sürdürür (Şekil 2.1.1.1)

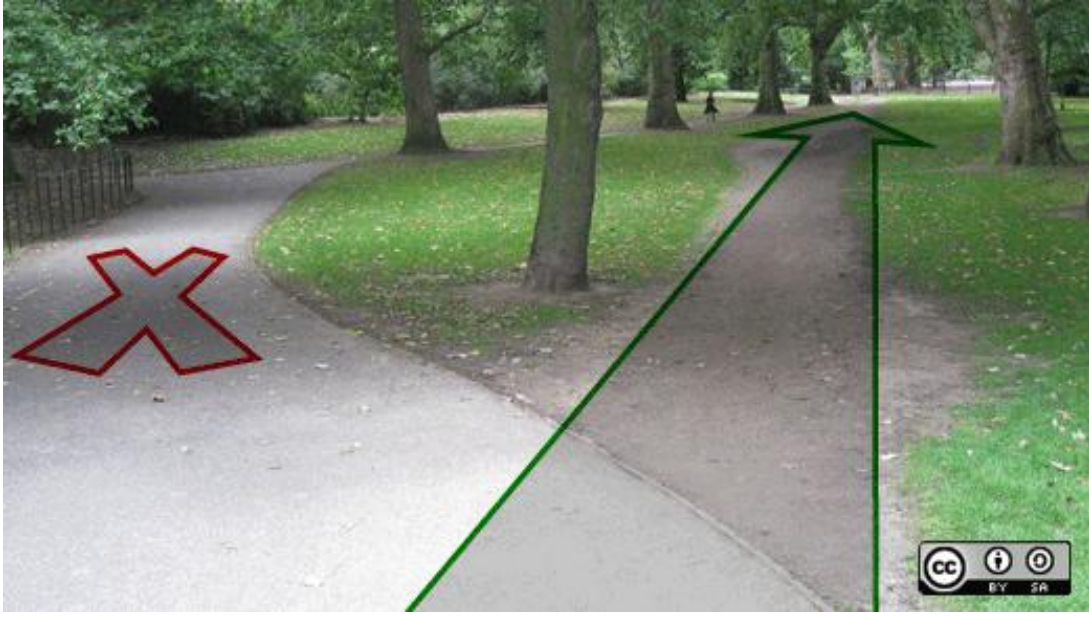

Şekil 2.1.1.1 : Gezi Parkında rastlanmış şehir içi bir patika (Eda Özgener arşivi).

Genelinde tasarlanmış ve tanımlanmış bir çevre olan şehirde yaya ve araç hareketleri için yol, kaldırım, şerit gibi mekanlar sunulmuştur. Sakin açısından bu, bir noktadan diğerine gitmek için belirli sayıda ihtimal sunar. Oysa şehir içerisindeki akışlar ve hareketler, sakinlerin var olan şartlara verdikleri anlık, hızlı, öngörülemez tepkilerle mekanlanır. Sakin, var olan tanımlı, hatta fiziksel elemanlarla desteklenmiş, bilindik güzergahların yanında varmak istediği noktaya onu ulaştıracak en uygun alternatifi görür ve bu güzergahı *kullanarak* onu yürürlüğe koyar. Daha genel olarak dile getirirsek, dayatılan sistemleri *kullanma tarzı* oldu bittiyle ilgili tarihsel kanuna ve bunun meşrulaştırılmış dogmalarına karşı bir direniştir (de Certeau, 2008, s.88).

Ballesteros, (2003) arzunun eylemi ve başkalaşımı tetiklediğini söyler, arzu niyeti şekillendiren dengesizliktir; bir seçeneğe doğru engellenemez meyildir (s.157). Verili olmayan

o en kısa yolu ilk kim keşfeder ya da icat eder bilinmez. O, Manuel Delgado'nun (2003) quidam⁷ına benzer. Quidam bilinmeyendir. Kentin anonim kullanıcısı -ya da vektörü-. akış ve yer değiştirmenin dalgalanan ve kesin olmayan gücüdür. (s.509) Kim olduğunun bir önemi olmayan, en önemli özelliği acelesi olan yaya, bu yolu bir kez denediğinde ve türlü sebeplerle daha uygun olduğunu fark ettiğinde bir sonraki seyahatinde bu yolu tekrar kullanır. Diğer yayalar da zamanla bu yolu tanır, kullanır ve benimser. Bu şekilde bu alternatif gün geçtikçe sağlamlaşır. Aynı bir patika gibi bir noktadan diğerine gitmek üzere fırsatlar değerlendirilerek üretilmiş yolların üst üste binmesiyle oluşur, ayak izlerinin bir toplamıdır (Şekil 2.1.1.2).

Şekil 2.1.1.2 : Patika oluşumu (URL-13).

Birçok dilde “patika” kaldırım, cadde, parke taşlı yol gibi kelimelerin kökünü oluşturmasının sebebi bu ısrardır. İsrarla kullanılmaya devam edilen patikalar caddelere, yollara dönüşmüştür. Bu dönüşüm göz önünde bulundurulduğunda, eylemlerle beliren mekanların muhtemel kalıcılığı da önemli olmaya başlar. Belki eylemin sıklığı, ısrarı ile mekan güçlenip patika-cadde örneğinde olduğu gibi kendine fiziksel sınırlar edinmeye başlayacaktır. Ya da bu eylemin/mekanın güçlenmesine karşı alınan tedbirlerle çevre tekrar biçimlenecek, farklı mekansal anlamlar kazanacaktır.

Hareketin mekanı, hareketin kendisi ile oluşan patikalar aynı zamanda bu harekete en uygun mekanı işaret etmektedir. Bu üretim peyzaj mimarlığında da kullanılır. Örneğin Finlandiya'da planlamacılar kar yağdıktan hemen sonra parkları ziyaret eder ve mevcut yürüyüş yollarının görünmediği durumda kullanıcıların ayak izleriyle oluşturdukları patikaları gözleyip daha sonra inşa edilecek yollar ve kaldırımlar için bir çeşit veri olarak kullanırlar (URL-14).

⁷ quidam: adamın biri.

Alt başlıklardaki örnekler sakinlerin kentleşmiş çevrelerinde var olan verili güzergahlarla yetinmeyip yine çevrelerinin onlara sunduğu eğim, yakınlık ve boşluk gibi girdileri kullanarak öne sürüp yürürlüğe koydukları hareket mekanları, kentsel patikalar olacaktır.

2.1.1.1 Altunizade metrobüs çıkışı bas-amaklar

Bu patika üretimi yoğun bir durak olan Altunizade metrobüs durağının yakınlarında gerçekleşmiştir. Bu durak ilk açıldığında karşı tarafa geçmek isteyen kullanıcılar için önerilen ve kaldırım, merdiven gibi elemanlarla desteklenen rota fazlaca karmaşık ve uzundur. Öyle ki bu güzergah üç tane üst geçit çıkıp inmeyi gerektirir.

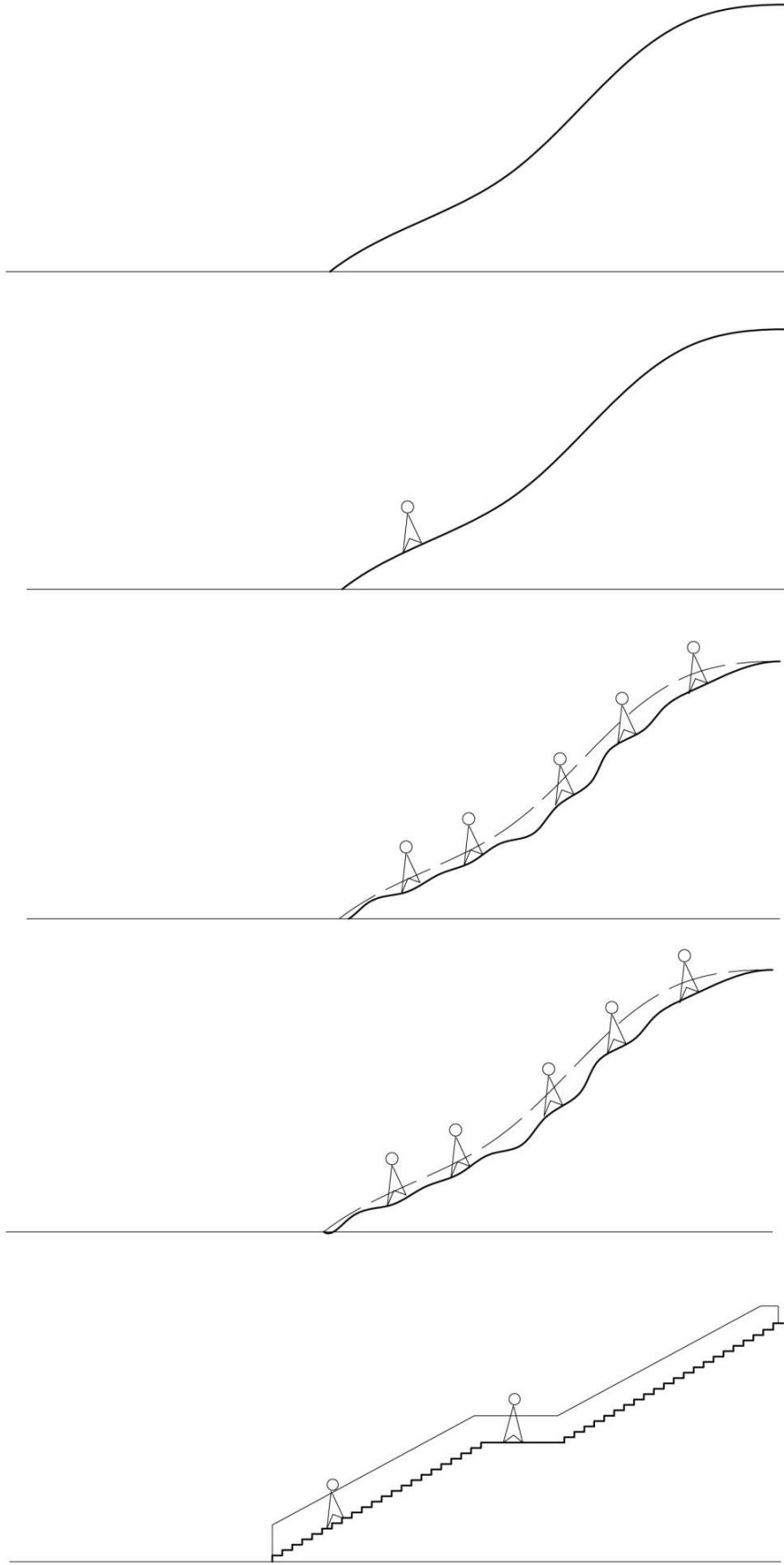
Oysa köprünün diğer yanındaki eğimi inip çıkmaya elverişli tepe gitmek istenilen noktalara çok daha yakın bir yere çıkmakta ve kullanıcılara çok daha kısa sürede ve az çaba ile bu noktalara varma fırsatı sunmaktadır (Şekil 2.1.1.1.1).

Şekil 2.1.1.1.1 : Altunizade metrobüs durağı çıkışında kullanılan tepe (URL-15).

Sakinler tanımlı olan karmaşık ve uzun rota yerine kendilerini dolaysız olarak istedikleri noktaya ulaştıran bu alternatifini hemen fark eder ve Kısıklı Caddesi'ne çıkmak için bu güzergahı kullanırlar. Bu güzergah kullanıldıkça hem fiziksel olarak güçlenir: zemin basıldıkça sertleşir, çamur tutmamaya başlar; hem de burayı kullanan sakinleri gören diğer sakinler de bu yolu tercih etmeye başlar.

Böylece bu tepe üzerinde basıla basıla oluşmuş bir merdiven belirir. Bir süre sonra otorite de sağlamlaşan bu örneği fark etmiş ve bu güzergaha hizmet eden bir yaya yolu ve bir merdiven inşa etmiştir (Şekil 2.1.1.1.2, Şekil 2.1.1.1.3).

Şekil 2.1.1.1.2 : Altunizade'de merdivenin oluşum süreci.

Şekil 2.1.1.1.3 : İnşa edilen merdiven ve kaldırım (Eda Özgener arşivi).

2.1.1.2 Karaköy görünmez yaya geçidi

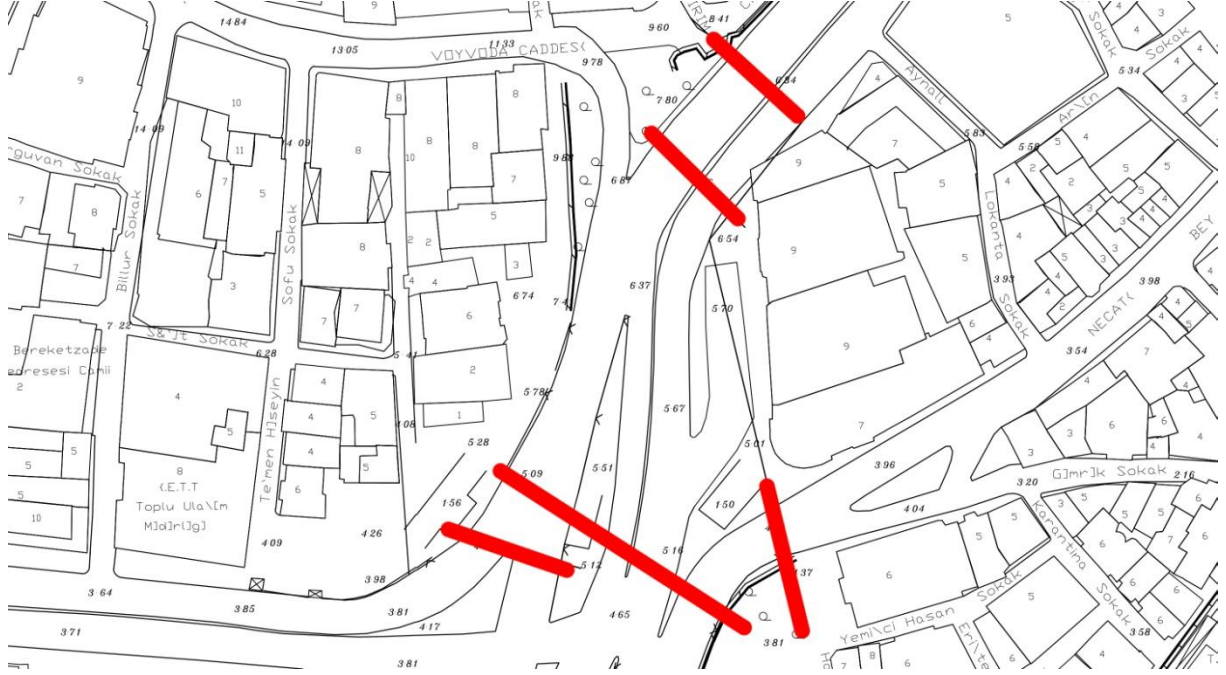
İstanbul'un işlek ve kalabalık bir noktası olan Karaköy'de ana ulaşım duraklarına giden güzergahlarla kesişen Tersane, Kemeraltı ve Necatibey caddeleri yoğun kuralızsız geçişlere sahne olmuştur. Kentin bu noktası yaya geçişi açısından çok eskiden beri sorunlu bir yerdir (Şekil 2.1.1.2.1).

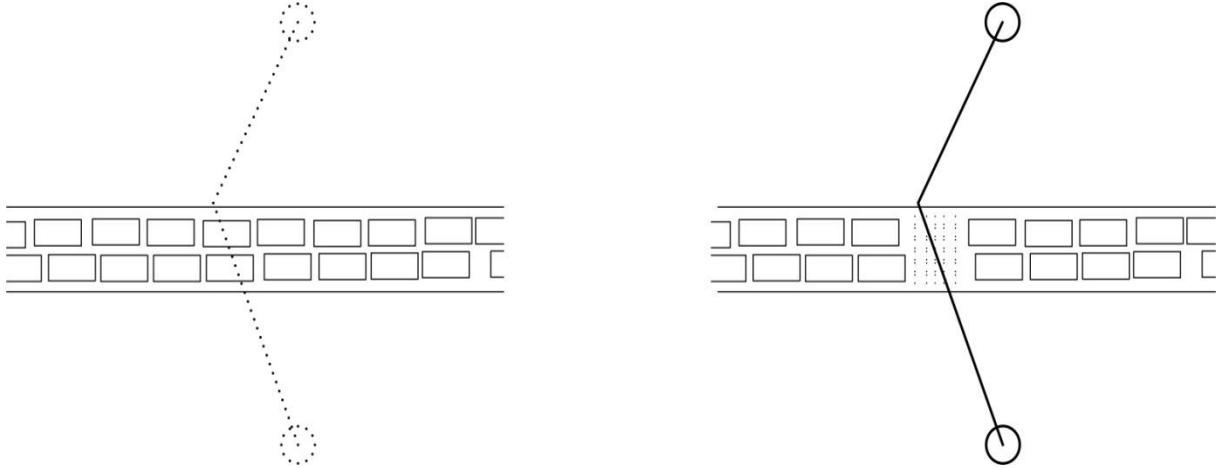
Şekil 2.1.1.2.1 : Karaköy hakkında 1967 tarihli bir gazete haberi (URL-16).

Bu noktadaki mesele yayalara geçiş için önerilen alt geçidin kullanıcılar tarafından karmaşık, güvensiz ve uzun bulunması sebebiyle tercih edilmemesi ve karşıya geçiş için kullanılmamasıdır. Dolayısıyla araçlar için tahsis edilmiş yollar üzerinde yaya akışları kendi

yaya geçitlerini oluşturur. Burada bir yaya geçidi olmamasına rağmen mekan o şekilde işlemeye başlamıştır, ve kullanıcıları; hem yayalar hem sürücüler bunun farkındadırlar. Bu farkındalık onları orada bir yaya geçidi varmış gibi davranmaya iter, örneğin sürücüler bu noktada yavaşlar; onlar öyle davrandıkça da -mış gibi olan mekan gerçeğe daha çok yaklaşır. Geçit görünür değildir, fakat kendisini gizlemez de (Şekil 2.1.1.2.2, Şekil 2.1.1.2.3).

Şekil 2.1.1.2.2 : Karaköy'deki kurlsız geçişlerin yoğunlaştığı hatlar.

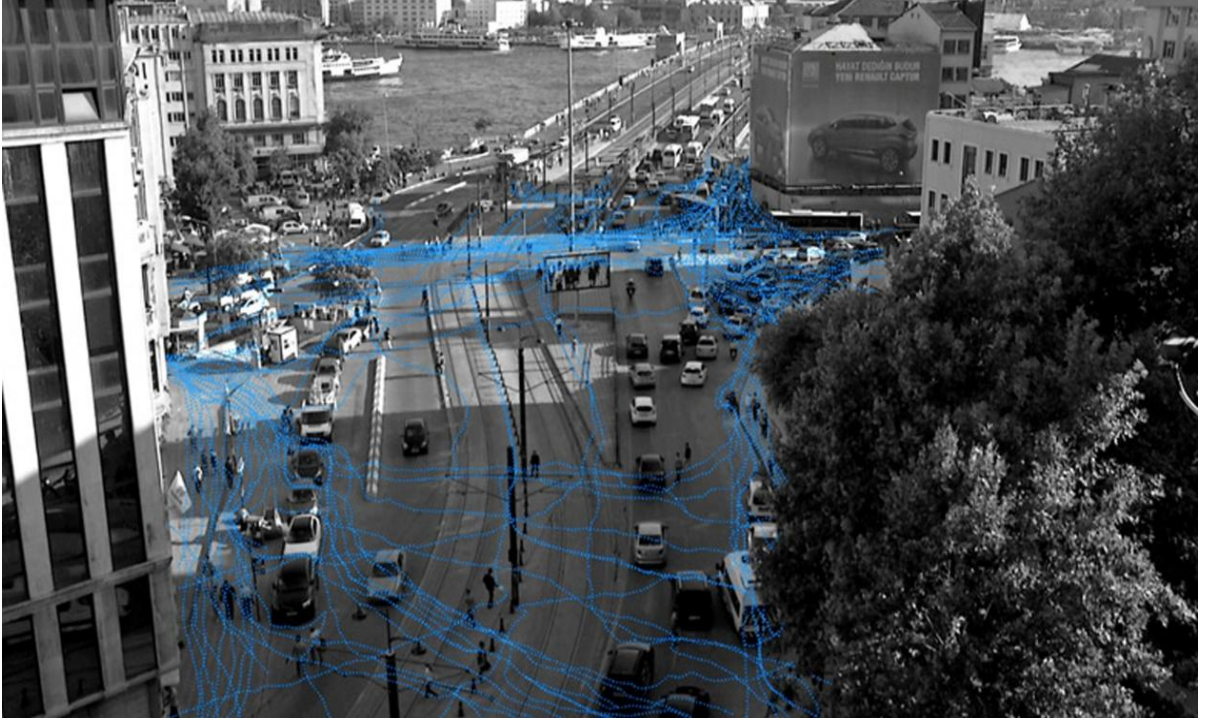

Şekil 2.1.1.2.3 : Görünmez yaya geçidi, şematik.

Bahçekapılı (2009) *performatif trafiği* tanımlarken planlanmış ve planlanmamış akışın birbirinden çok da farklı cereyan etmeyeceğini söyler. Kuralları uyulması yönünde herhangi bir uyarı kullanıcılar açısından abestir, problemi çözecek biri beklenmez, yaşamın akışı kesintiye uğramaz. Bu akışı yönlendirenin kurallardan çok öznelerin ve şeylerin birbiriyle ilişkisi ve göreceliliği olduğunu belirtir. (s.227)

Maidier Lopez 2013 yılında İstanbul Bienali'nde yer alan işinde burada yayaların karşıdan karşıya geçmeye çabalarını görüntülemiştir (Şekil 2.1.1.2.4). Bölgeye dokuz adet kamera yerleştiren sanatçı iki saat boyunca elde ettiği görüntülerden "Yollar Açmak" isimli bir video ve burada karşıdan karşıya geçmenin kurallarını on maddede özetleyen bir kullanıcı kılavuzu sunar. Bu kılavuz oradaki yayaların hareketleri hakkında iyi bir fikir vermektedir. (URL-17)

- Varış noktasının gözünde canlandır ve bir plan yap.
- Yöntem işe yaramadığında yeni yollar yarat.
- ana adapte ol ve planların değişebilmesine müsaade et.
- Doğru anı yakala.
- Kararı ver ve kararına sadık kal.
- Doğru olmadığı ortaya çıkarsa geri dön, ama yolun ortasında duraklama.
- Göz kontağı kur.
- Eğer şüphe duyuyorsan, ne yaptığını biliyormuş gibi görünen birini takip et.
- Bir kez grup oluştuktan sonra harekete geçmek daha kolaydır.
- Kendiliğinden örgütlenme kolektif yollar yaratır.

Şekil 2.1.1.2.1 : Karaköy'deki yaya hareketleri (URL-17).

Sanatçı, bu şekilde insanların bir kamusal alan yaratma kapasitelerini ve mekanı nasıl kullandıklarını vurguladığını belirtir. "Kamusal alan bize nasıl davranmamız gerektiğini söyleyen bir simgedir. Gececek miyim duracak mıyım, bankta oturacak mıyım oturmayacak mıyım, oraya doğru yürüyecek miyim... Burada vurgu yaptığım şey insanların bu kamusal alanı yaratmaları ve kendilerince tarif etmeleri." (Lopez, 2013, URL-18).

Yaya hareketleri -özellikle trafik kurallarının çok fazla önemsenmediği yerlerde- o yerdeki dinamik hareketlere mekan belirler. Onlar için bir yaya geçidi düşünülmemişse bile yayalar onu yaratır. Zemin yürümeye elverişli değilse bile, adımlarıyla aşındırarak döşemesini oluşturur. Lynch'in, (2010) belirttiği gibi kent, yapısını kendilerince sebeplere göre sürekli geliştiren pek çok yaratıcının da ürünüdür.

Yaya kentin görünmeyen aktörü, ve kahramanıdır. Yürümek ilk ve en temel ulaşım biçimidir. Güvenlik sorunu, parmaklıklar yayanın gerekli bulunduğu hareketini engellemeye yetmemekte, bir kere aşınıp belirmeye başlayan patika zamanla aşınmaya devam ederek kendini belirlemektedir. Yayanın bulunduğu çevrede kendine verilen tüketmesi beklenirken o kendi ihtiyaçları doğrultusunda bu duruma refleks ve dönüşümler ile karşılık verir.

Bu esnada otorite de boş durmaz; bir yaya geçidi diğer tüm girdileri göz önüne alarak ancak onun fizikselleştireceği bir elemandır. Bu noktada yayaların yürürlüğe koyduğu geçit uygun bulunmamış ve yakın zamanda buraya konulan çitlerle engellenmiştir.

2.1.1.3 Kestirmeler

Bahsedilen tüm bu mekanların birer kestirme görevi gördüğü de açıktır. Alışılanın dışında kısa olan (yol) ve amacı fazla uzatmadan anlatan olarak açıklanan *kestirmeler* (URL-9) kent içinde bir noktadan diğerine gitmenin alışılmışın dışında olan alternatifleridir. Fakat burada bahsedilen kestirme her zaman kısalıkla ilgili değildir. Daha çok hızla ilişkilidir, bir noktadan diğerine daha çabuk gitmenin yoludur. Kestirmelerin yayalar kadar sürücüler tarafından da kullanıldığını, dolayısıyla üretildiğini gözlemek mümkündür. Bu bölümde İstanbul'un karakteristik bir ulaşım sistemi olan dolmuş ve minibüslerin kestirmeleri incelenecektir.

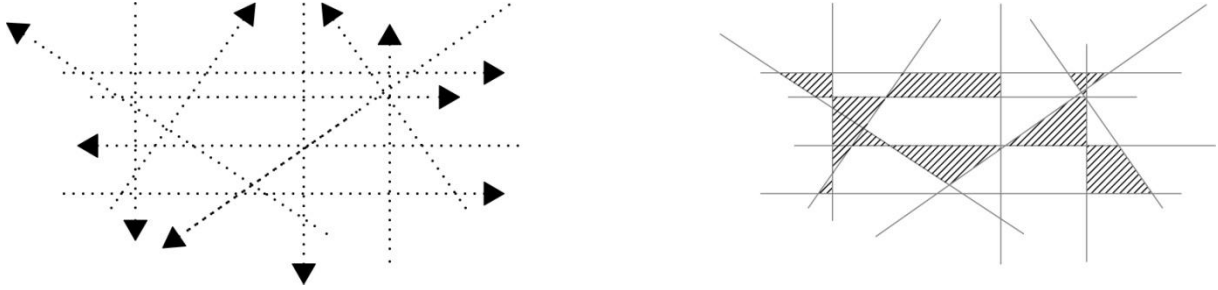
İstanbul'da işleyen özel ve umumi araçlardan oluşan karmaşık ulaşım ağı içerisinde dolmuş ve minibüs hem özel girişim olmaları, hem de toplu taşıma sunmaları ile özel bir yere sahiptir. İlk ve son durakları dışında belirli bir durakları yoktur, başlama ve bitiş saatleri dışında bir zaman çizelgesine sahip değildirler. Yolcuların inip binecekleri yerde durur, doldukları zaman kalkarlar. Yolcu sayısı, trafik durumu gibi değişken etkenlere anında cevap verirler.

Kökende, bir taksinin sağladığı ulaştırma hizmetinin ucuzlatılmak amacıyla birkaç kişi arasında paylaşılması, olan dolmuş (Öztürkmen, 2009, s.73) "formel" olmayan ya da belli bir zaman tarifesine bağlı olmayan ulaşım sistemi demektir. Bu ulaşım türünden faydalanmak için yolcular kendiliğinden bir araya gelmiş ve toplanmıştır.

Toplum içinde artan talepler toplumda var olan kurumlar yoluyla karşılanamayınca toplum kendi koşullarına uygun bir çözüm yaratmış, ulaşım talebinin kamu kuruluşlarının karşılanamaması da bir dolmuş olgusu ortaya çıkarmıştır (Tekeli, Gülöksüz, Okyay; 1976, s.151). Bu sayede otobüs, tramvay ve metro gibi belirli güzergahlar üzerinde belirli

2.1.2 Yan mekanlar

Bu bölümde hareketin aşındırarak oluşturduğu kendi mekanından farklı olarak yine hareket dolayısıyla oluşan fakat hareketin etrafında görülen mekanlara yer verilecektir (Şekil 2.1.2.1).

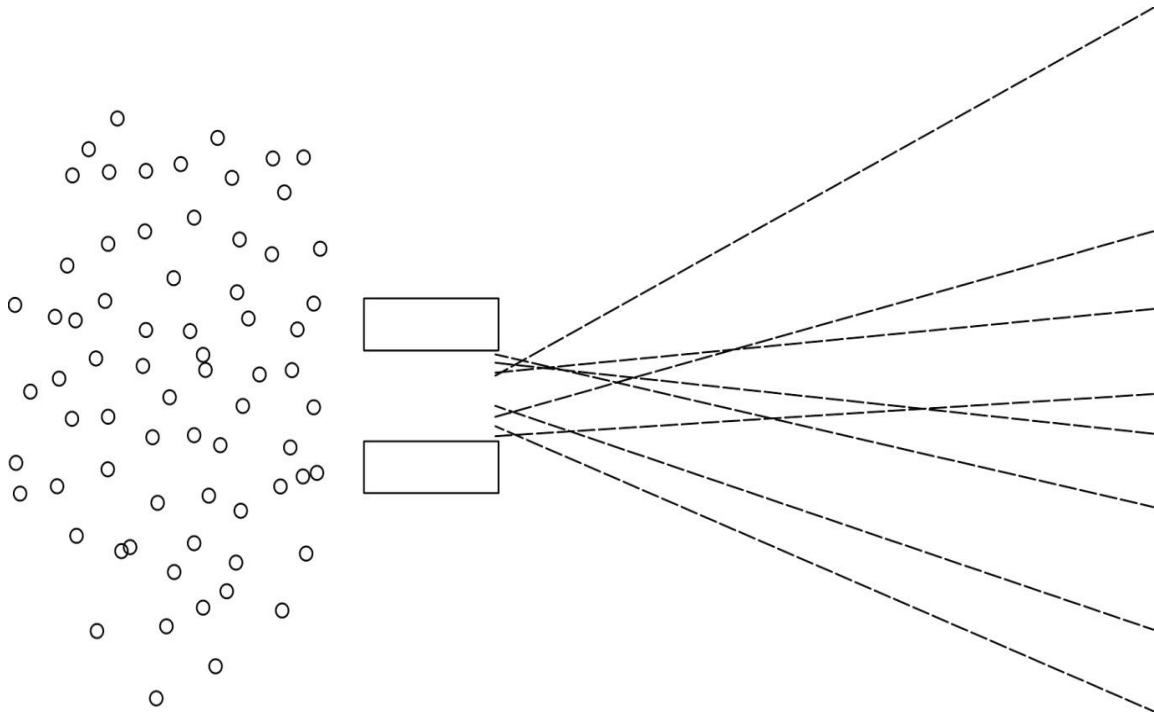

Şekil 2.1.2.1 : Yan mekanlar, şematik.

Bu mekanlar var olan akışları kullanabilmek adına bu hareketlerin etrafına kurulur. Her zaman sabit değildir, hareketle uyumlu olarak yer değiştirdiğine rastlanır. kimi zaman iki şerit arasında, kimi zaman bir parapete, kimi zaman ise bir otobüs durağına kurulur. Bazen hareketin kendisi ve örneğin bir satıcıdan başkasına ihtiyaç duymadan mekanlaşır.

2.2.1 Çıkışlar

Çok sayıda birey barındıran kentsel mekanların; örneğin okullar, sinemalar, tiyatrolar, durakların çıkışları çok sayıda insanın aynı anda bir noktadan geçerek bir akış oluşturmalarına sebep olur. Bu akışın başlangıç noktası olan "çıkış" kalabalığa erişmek için iyi bir noktadır (Şekil 2.2.1.1).

Şekil 2.2.1.1 : Çıkış, şematik.

Satıcılar bu durumu bilir ve tezgahlarını bu çıkışa göre yerleştirirler (Şekil 2.2.1.2). Özellikle toplu taşıma aracı durakları çıkışlarında çok sayıda farklı profilde insana ulaşma şansı bulurlar. Dolayısıyla ticari kaygıyla satış mekanını bu akış çizgilerinin etrafına yerleştiren bir sakin ürün satışı için ihtimalini fazlalaştırmış olur.

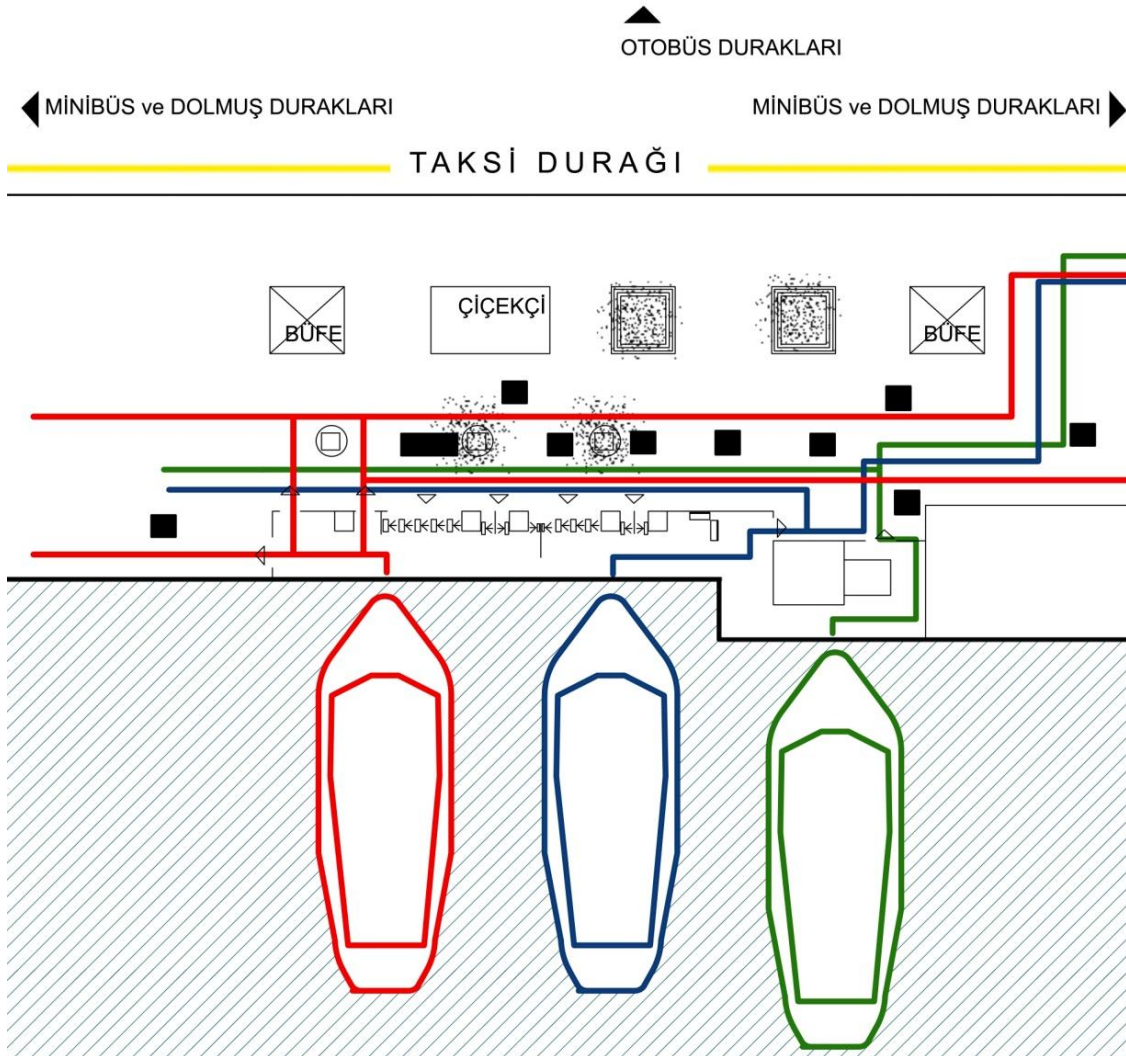
Şekil 2.2.1.2 : Metrobüs çıkışında satış mekanı (Eda Özgener arşivi).

Çıkışlardaki hareketlerin etrafında oluşan yan mekanlara örnek için Üsküdar'da bulunan Kabataş-Beşiktaş motor iskelesi ve çıkışında kurulan satış mekanları seçilmiştir (Şekil 2.2.1.3). Kabataş-Üsküdar ve Beşiktaş-Üsküdar motor hattı kent sakinleri tarafından sıkça kullanılan hatlardır. Aynı zamanda Üsküdar diğer ulaşım araçlarının da son duraklarını ihtiva eder, bunun yanında çarşısı ile de canlı bir noktadır.

Bahsedilen motor iskelesine iş çıkış saatlerinde on dakikada bir motor yanaşır ve yolcu indirir. İskeleye motorun nereye yanaştığı, çıkış kapıları, kalabalık gibi fiziksel girdileri kurnazlıkla analiz eden satıcılar burada bu girdileri kullanarak mekanlarını kurarlar (Şekil 2.2.1.4).

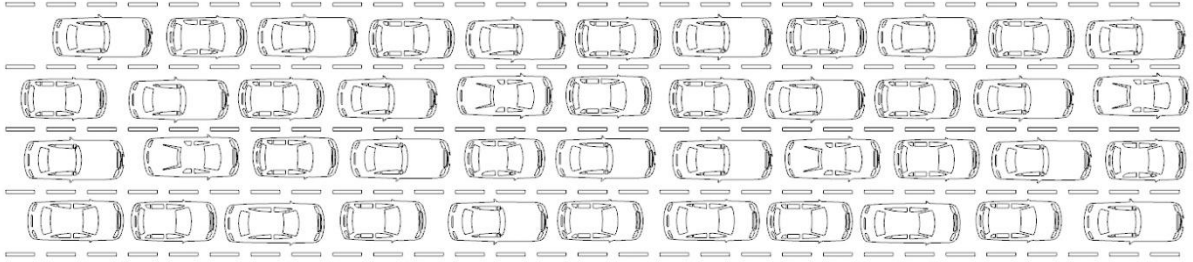
Şekil 2.2.1.3 : Üsküdar motor iskelesi çıkışı (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.2.1.4 : Üsküdar motor iskelesi çıkışı diyagram.

2.2.2 Trafik

Yoğun yaya akışlarına benzer şekilde trafik de çok sayıda insana ulaşabilme imkanı tanıyan kentsel bir haldir (Şekil 2.2.2.1). TDK'da "yoğunluk" olarak açıklanan (URL-19) *trafik* için açık kaynaklı bir sözlük olan Urban Dictionary; seninle tam olarak aynı anda yola çıkmış, aynı noktada bulunan araba yığını tanımını verir. (URL-20)

Şekil 2.2.2.1 : Trafik, şematik.

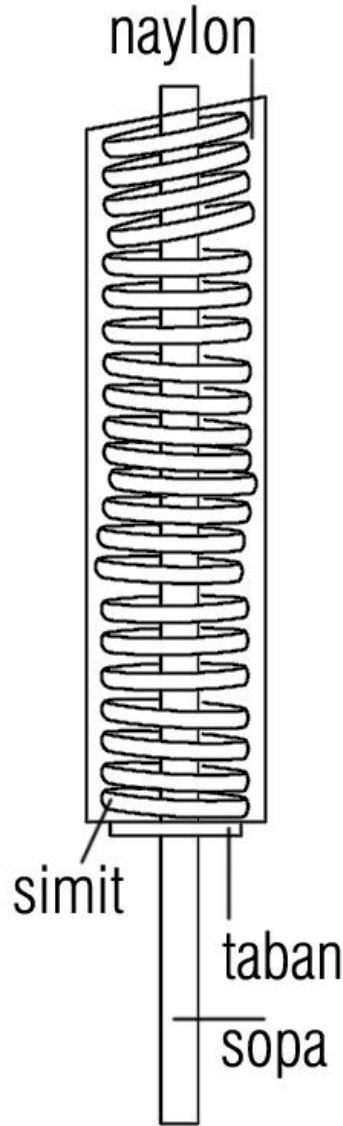
Bu araba yığını durmakta ya da düşük bir hızda seyretmekte olan bir insan kalabalığı demektir. Dolayısıyla yalnızca iki şerit arasında duran bir satıcı çok sayıda insana satış yapabilme şansına erişir (Şekil 2.2.2.2).

Bu noktalarda daha çok trafikteki sürücü ve yolcuların ihtiyaç duyabilecekleri su, telefon şarjı gibi ürünler ile hediye olabilecek çiçek ve oyuncak satıldığı gözlenmiştir.

Şekil 2.2.2.2 : Trafikte satıcılar (URL-21).

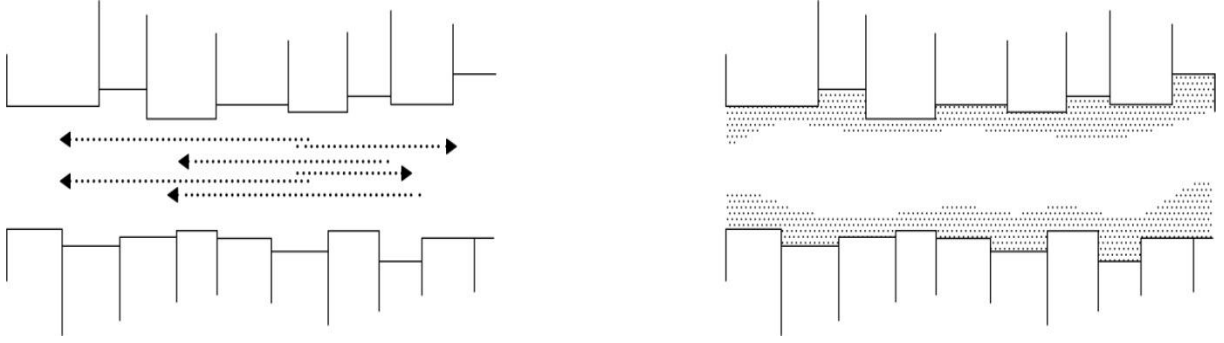
Kentte belirli saatlerde trafiğin kesin olduğu noktalar vardır, bu satıcılar da buralarda dururlar. Örneğin Boğaziçi Köprüsü'nün Yıldız girişinde iş çıkış saatlerinde her zaman trafik olur, bunu neredeyse her kent sakini bilir. Tam bu girişte satıcılar yalnızca iki şerit arasında durur ve sattıkları ürünü tutar. Etrafındaki trafiği de inşa için bir malzeme olarak kullanır ve satış mekanını kurar. Yönetmenliğini Serkan Gür'ün yaptığı "Köprü" isimli belgeselde hayatlarını trafikte seyyar satıcılık yapanlar yer alır; bu satıcılar trafiğin izini sürer ve onu geçim kaynağı ve satış mekanlarının bir ayağı olarak kullanır. Bu mekanda seyyar satışa hizmet edecek çeşitli elemanlar da üretir, simit sopası da bu elemanlardan biridir. Bu eleman bir sopa, bir taban ve naylon bir örtüden oluşur, sopaya geçirilen simitleri bir taban sabit tutar, üzerine geçirilen naylon ise trafiğin içerisinde pislenmelerini engeller (Şekil 2.2.2.3). Bu sopa dışında kutular, torbalar gibi taşınabilir elemanların içerisine satılacak ürünler konulur ve trafikle birlikte yer değiştirilir.

Şekil 2.2.2.3 : Bir trafik satıcısının satış elemanı, simit sopası.

2.2.3 İşlek yayan caddeler

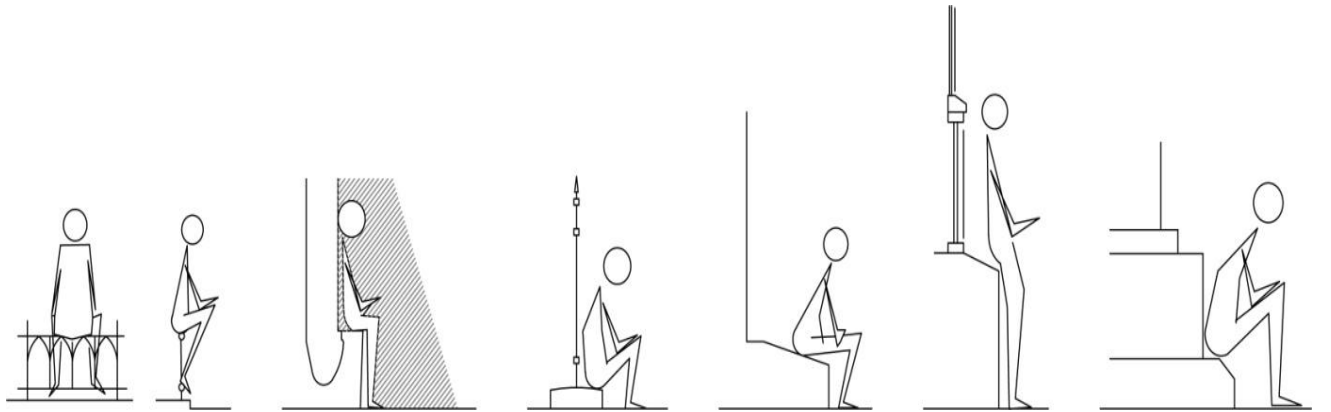
Yayalaştırılmış işlek caddeler trafiktekinе benzer bir şekilde kalabalıklа karşılaşma şansı sunar. Bu kalabalığа ve yarattığı akışа çeşitli şekillerde satış yapmak mümkünken, bir yandan da sosyal olarak ondan faydalanılır. Bu yaya akışının etrafında kurulan mekanlar genellikle caddenin kenarındaki elemanların oturma, dayanma, asma, bir fon sağlama gibi avantajlar sağlaması yoluyla gerçekleşir (Şekil 2.2.3.1). Genellikle parapetler ve basamaklar kullanılır. Burada hem hareketten, hem biçimden istifade edilir, fakat biçimden istifade hareketin yan mekanı oluşu sebebiyle gerçekleşir.

Şekil 2.2.3.1 : İşlek cadde, şematik.

Bir akışın ya da etkinliğin olduğu yerdeki basamaklar her zaman benzer eylemlere mahal verirler. Alexander, (1977) insanların gezindiği kamusal alanların kenarlarına insanların kolay ulaşabileceği, oturup olanı biteni takip edebilecekleri basamaklar koymak gerektiğini söyler (s.605). Bu ihtiyacı, hareketli noktaların etrafındaki basamaklarda görmek mümkündür; bu yüzeyler sıklıkla oturmaya hizmet eder. Bir sosyal ortamdan beslendikleri doğrudur, fakat çoğunlukla bu sosyal ortamı da beslediklerine de rastlamak mümkündür.

Bu bölümde İstiklal Caddesinin Galatasaray Meydanına kadar olan kısmında rastlanılan yan mekanlar örnek olarak sunulacaktır (Şekil 2.2.3.2, Şekil 2.2.3.3, Şekil 2.2.3.4, Şekil 2.2.3.5, Şekil 2.2.3.6, Şekil 2.2.3.7, Şekil 2.2.3.8).

Şekil 2.2.3.2 : İstiklal Caddesi'nde üretilen oturmalar.

Şekil 2.2.3.3 : Çit ve heykel kenarı oturmaları (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.2.3.4 : Çeşme kenarı oturmaları (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.2.3.5 : Fransız Konsolosluğu kenarı (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.2.3.6 : Dükkan kenarı oturmalar (Eda Özgener arşivi).

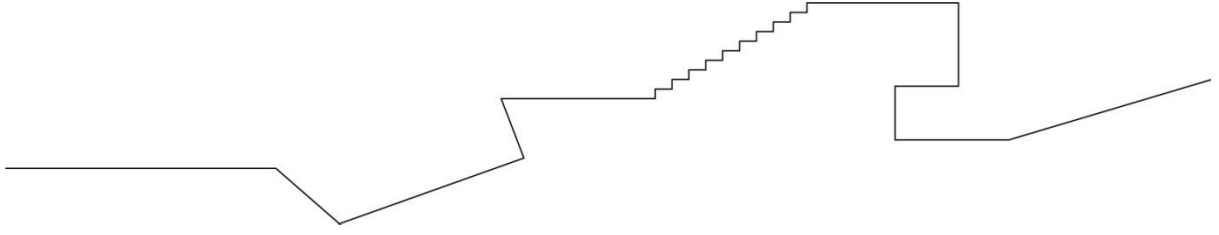
Şekil 2.2.3.7 : Parapet kullanımları (Eda Özgener arşivi).

Şekil 2.2.3.8 : Galatasaray Lisesi kapısı (Eda Özgener arşivi).

2.2 Biçimden İstifade

Çalışmanın bu bölümünde kentleşmiş çevrenin biçimini özüne indirgeyip mekan inşasına katan sakinlerin üretimlerinden bazıları incelenecektir. Kentleşmiş çevre; yoğun bir şekilde hacimlerle, yüzeylerle, çeşitli mimari elemanlarla ve onlardan artakalan boşluklarla, kotlarla, eğimlerle ve düzlüklerle dolu bir ortam demektir (Şekil 2.2.1). Bu çevre içerisinde bu biçimsel sonuçlar tanımlandıkları şekilde kullanılmaya hizmet etse de gerektirdiğinde fiziksel özlerine indirgenip o anın gerektirdiği, başka, öngörülmemiş bir mekana malzeme olurlar. Bu üretimler anlık, yalnızca eyleme bağlı olabildiği gibi sabit mekanların inşasını da içerdiği gözlenmiştir.

Şekil 2.2.1 Kentsel biçimler, şematik.

Bru (2003) şehirlerin büyüme sınırına geldiğini ve rahatça ele geçirebileceği her alanı ele geçirdiğini söyler. Ona göre geriye kalan yerler tutarsız ve çelişkilidir. Bu yerlere tipik katalog mekanlarla doldurmak istemiyorsak, yeni mekanlar ve kullanımlar bulmamız gerektiğini; ya da daha da iyisi oraya yerleşen yeni mekan ve kullanımları kabul etmemiz gerektiğini söyler (s.654).

Kentleşmiş çevrede boşluklar denince belki de ilk akla gelen; türlü sebeplerle kentleşmeye katılmamış olan arsalardır. Arsa; üzerine yapı yapmak için ayrılmış yer olarak tanımlanır. (URL-22). Bu tanımdan da görülebileceği gibi bu yerler *henüz* yapılaşmamış, fakat deyim yerindeyse sırasını bekleyen boşluklardır. Kentteki arsalar, bütün yapı ve anlam yoğunluğunun içerisinde, "boş" halleri ile yeni anlamlara oldukça açık alanlardır. Hatta de Sola Morales'in "terrain vague" kavramına en yakın zemin oldukları söylenebilir.

Kentleşmiş çevredeki arsalar da, eğer erişime engelli değilse, yer aldıkları bölge için özel alanlardır; bu boşluklar mekansız eylemlerin mekanı olur. Bu çevrelerdeki ihtiyaca da işaret eder, Bru'nun bahsettiği kabullenmemiz gereken kullanımları içerirler (Şekil 2.2.2)

Tunç (2005, s.7) 70'lerin Türkiye'sinin bir portresini çizdiği kitabında arsalar ve yangın yerleri hakkında şunları yazar;

Kalabalık gruplarla oyun oynamak için en uygun yerler boş arsalar ve yangın yerleriydi. 70'li yıllarda, özellikle Batı'daki şehirlerin büyümesi hızlanmıştı. Şehir genişledikçe üzerine bina yapılmamış boş arsalar şehre dahil oluyordu. Çoğu sahipli arsalardı, ya sahibi bir bölümüne ev yapmıştı, kalanıyla

ilgilenmiyordu ya da aslında tarla olan bu arsa uzun yıllardır ekilmediği için, boş ve bakımsız bir halde şehir hayatının parçası olup çocukların oyun alanı haline gelmişti.

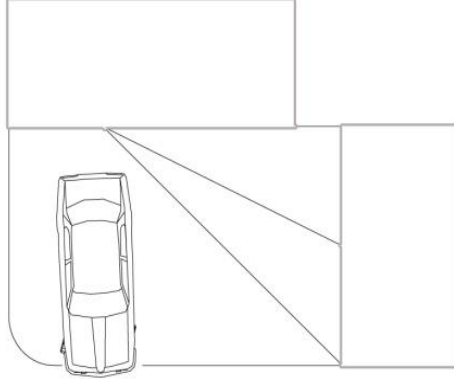
Bu tür yerlerin alternatifleri olan ve çağdaş şehircilik kavramı içinde önemli bir yer tutan, salıncakların, kaydırakların, tahterevallilerin bulunduğu çocuk parkları o zamanın çocukları için bir lüks ya da bekçisini kızdırıp eğlenmek için bir fırsattı. Bu tür parklara bir yığın yasak levhaları asılır, okuması yazması olmayan bekçiler çocukları bu parklara sokmamak için ellerinden geleni yaparlardı, çocuklar da bekçiyle uğraşıp onu çileden çıkarmayı bir oyun haline getirirler ve çok eğlenirlerdi. [...] Salıncağa öyle binmek yasak, böyle binmek yasaktı, tahterevallide şöyle durmak yasak, böyle durmak yasaktı. Taşlardan yürüsen yasak, çimlere bassan zinhar yasaktı. Bekçi devlet demekti, kendini devlet sanırdı ama çocuklar devleti bilmiyorlardı. Dolayısıyla çocuk parkına bekçiyi delirtmek için gidilir, bekçi ağzında düdüğüyle çocukları kovalamaya başlayınca boş arsaya ya da yangın yerine kaçılırdı.

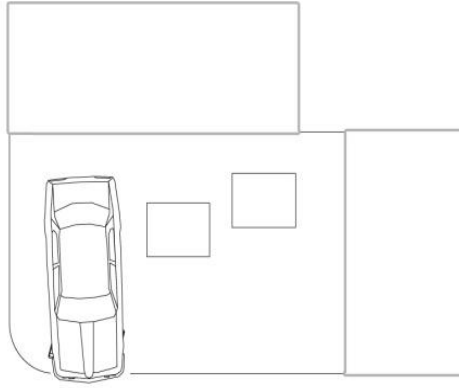
Şekil 2.2.2 : Çocukların oyun alanı olarak kullandığı bir arsa (URL-23).

Bahsedildiği üzere tanımlı yerlere sığamayan eylemlerin mekanına dönüşen arsalarda mekan organizasyonu herhangi bir otorite tarafından tek seferde değil; sakinler tarafından kullanıldıkça, zamanla yapılır. Bu boşluklar kimi zaman çocuklar için bir oyun sahası; kimi (ve çoğu) zaman da araçlar için bir otopark olarak değerlendirilir.

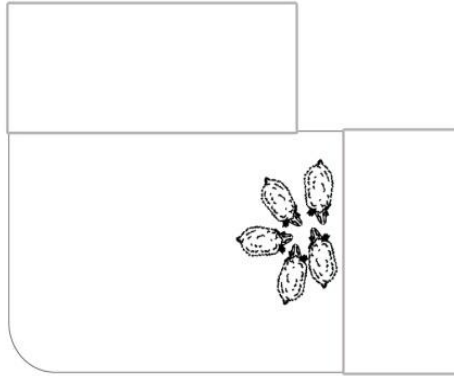
Bu duruma güncel bir örnek olarak yaşıntının sıkça sokağa taşıdığı bir bölge olan Tarlabası'ndan bir arsa seçilmiştir. Bu arsa, mahalle sakinlerinin anlık ihtiyaçlarına ev sahipliği yaparak; zamanla değişen, birbiri üzerine biriken tanımlar kazanmaktadır (bknz.Ek-A). Çamaşırlar buraya asılır, halılar burada yıkanır, çocuklar burada oynar, kaldırımında ahali oturur, kurbanlık koyunlar burada bekler; getirilen bir berber koltuğu ile bir berber salonuna dönüştüğü dahi gözlenmiştir (Şekil 2.2.3)

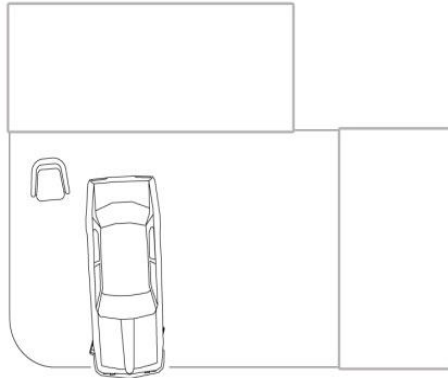
ÇAMAŞIR ASMA

OYUN

KURBANLIK KOYUN

BERBER

Şekil 2.2.3 : Tarlabası'nda farklı mekanlara dönüşen arsa.

Hatta kentteki neredeyse tüm "boşluk"ların birer potansiyel otopark olduğunu söylemek mümkündür. Öner (2009) otoparkı motorlu araçların park etmesi için "resmen" tanımlanmış alan olarak tanımlar ve ekler, bu tanımın dışında kalan tüm kent yüzeyleri aslında otoparktır.

2008 yılında yapılan bir araştırmanın sonucunu yorumlayan Öner (2009) yetmiş sekiz araca bir otopark düştüğünden bahseder. Bu sayıca çokluk karşısında araçlar, daha doğrusu şoförler buldukları her nişe yerleşirler.

Nişe yerleşmeyi kent surlarında da gözlemlemek de mümkündür. Sakinler bu duvarın biçiminden istifade ederek çeşitli mekanlar kurmuşlardır (Şekil 2.2.4, Şekil 2.2.5)

Şekil 2.2.4 : Kent surlarındaki boşluklarda mekanlar (URL-24).

Kentleşmiş çevrenin fiziksel sonuçlarından en önemlisi belki de sağladığı yüzeylerdir. Bu çevre sayesinde sakin, gündelik hayatını birtakım yüzeyler arasında, altında ve üstünde sürdürür.

Bu yüzeylerden *duvar*; bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem olarak tanımlanır (URL-25). Bu mimari eleman kent içerisinde sakinlere dikey bir yüzey sağlar ve bu güçlü fiziksel tanımı ile türlü kullanım ve üretimlere fırsat verir. Yükseklik ve genişliğine göre duvarlara yaslanılır; üzerlerine oturulur, yarattığı gölgeden faydalanılır; bir vitrin ya da tuval gibi kullanıldığına şahit olmak mümkündür (Şekil 2.2.5)

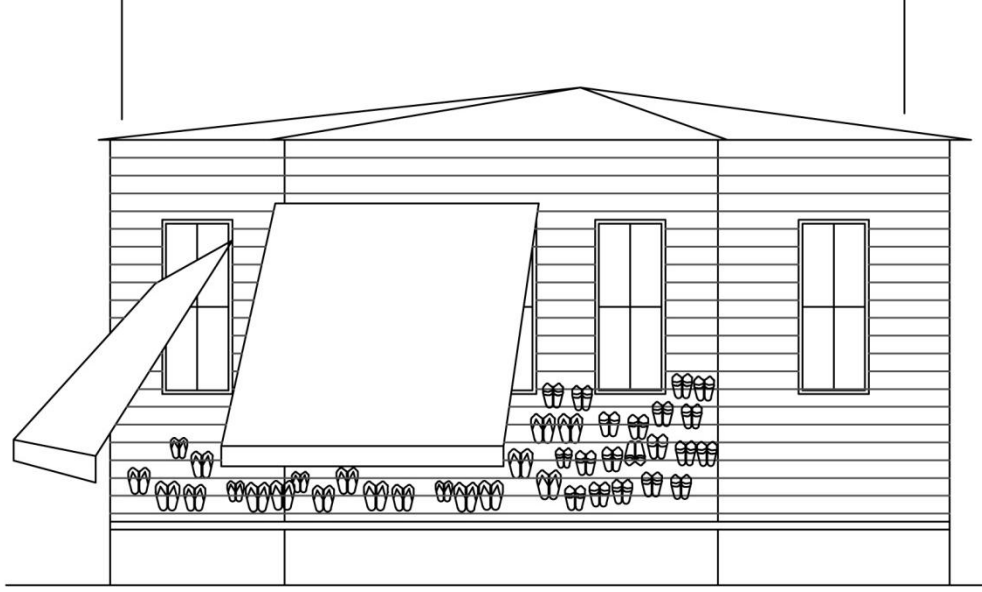

Şekil 2.2.5 : Grafiti yapmak için kullanılmış bir kent yüzeyi (URL-15).

Kentsel duvarlardan türeyen mekanlarda asmak ve dayamak öne çıkan iki başlıca eylemdir. Bu iki, eylem sayesinde Kadıköy'de yer alan Vişne Sokak'ta ahşap bir bina cephesinin bir vitrine dönüştüğü gözlenmiştir. Kullanıcı oldukça hareketli bir alışveriş noktası olan bu bölgede yer alan tezgahı ile yetinmemiş; tezgahını dayadığı binanın cephesini çözdüğü detaylarla işin içine katmıştır (Şekil 2.2.6, Şekil 2.2.7, Şekil 2.2.8).

Şekil 2.2.6 : Vişne sokakta vitrin görevi gören cephe (URL-15).

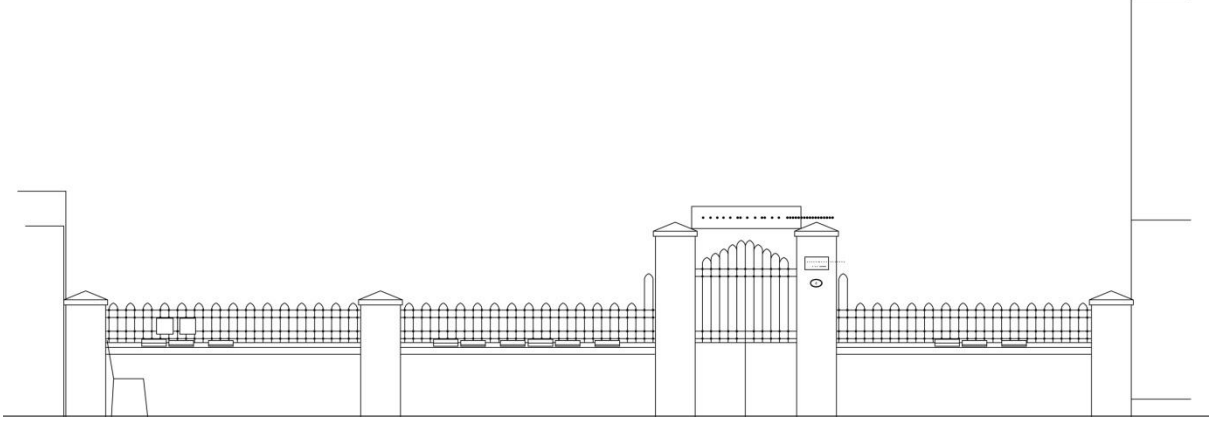

Şekil 2.2.7 : Terlikçi vitrini olarak kullanılan kent yüzeyi.

Şekil 2.2.8 : Terlikçi vitrini, detay.

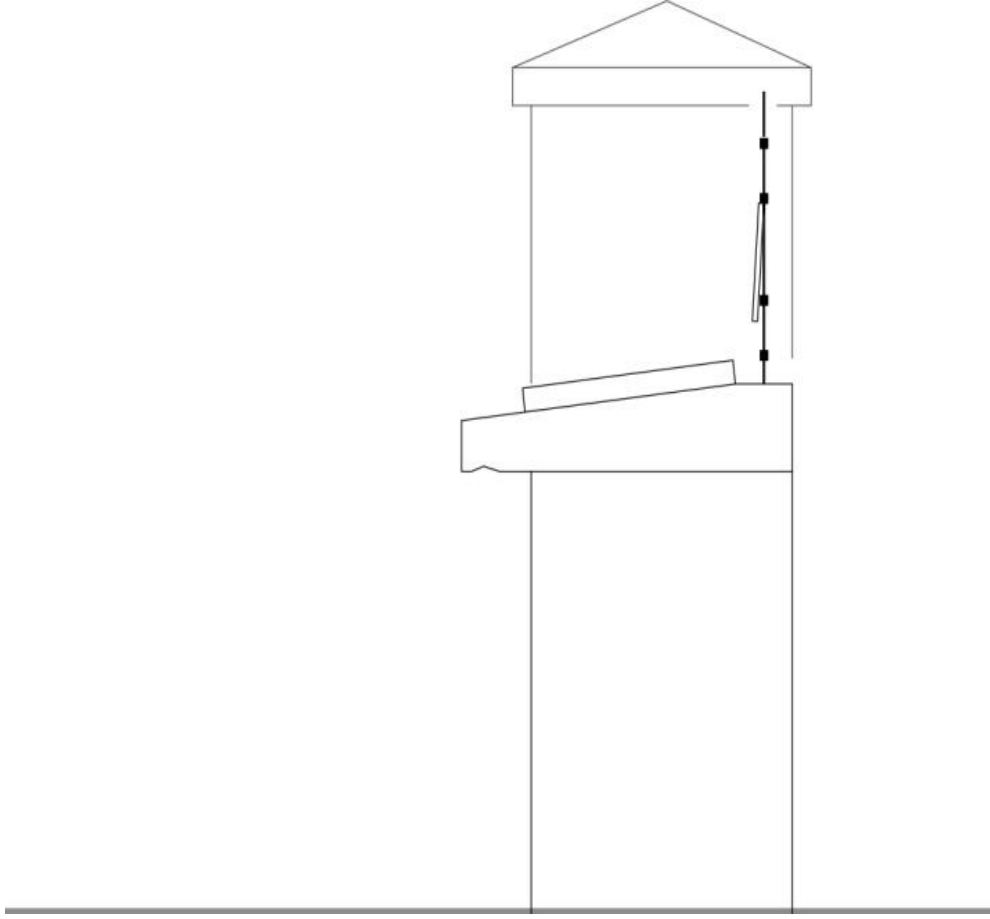
Belirli yükseklikteki duvarlar olan parapetler ise özel bir kotta sağladıkları yüzey ile farklı oluşumlara mahal verirler. Örneğin etrafında birçok antikacı dükkanı bulunan Caferağa Camii duvarı; konum ve şekil itibarıyla eskicilere bir satış tezgahı olarak hizmet eder. Satıcılar duvarın üzerine kutularını koyar, duvar üzerindeki çite ise eski banknotları ve saatleri asarlar (Şekil 2.2.9, Şekil 2.2.10, Şekil 2.2.11).

Şekil 2.2.9 : Caferağa Cami parapeti.

Şekil 2.2.10 : Caferağa Camisi parapeti (URL-15).

Şekil 2.2.11 : Caferağa Camisi parapet, detay.

Üzerine müdahale ile başka bir mekanın parçası olan bu yüzeylerin yanında daha üst kotta yer alan ve altında bir mekan kurulmasına mahal veren yüzeylerden de bahsetmek gerekir. Örneğin köprüler birer yüzey olarak fiziksel olarak güçlü tanımlar içerir, köprü altları ise bu sayede yeni anlamlara gebe yerlerdir. Köprü; altındakilere gölge ve yağıştan korunma sağlarken, bir yandan da şekli itibarıyla bir kuyu oluşturur. Gündelik hayatta bir çeşit saçak görevi üstlenen bu eleman, güçlü fiziksel tanımı sebebiyle türlü yaşantılara mahal verirler.

Gündelik sıradan kent hayatında ise köprüler üzerinden geçtikleri anayollar için oldukça önemlidir. Bu güzergahlarda ulaşım araçlarına inip binmek için kullanıldıklarına sık rastlanır. Örneğin şehrin önemli bir karayolu olan D-100 üzerinde bulunan köprü altları buralar için önemli duraklardır. Bunun sebebi köprünün karayolunun iki tarafını birbirine bağlaması olduğu kadar; köprünün bir saçak gibi işlemesi olduğu da söylenebilir.

1930 tarihli bir gazete haberi şöyledir;

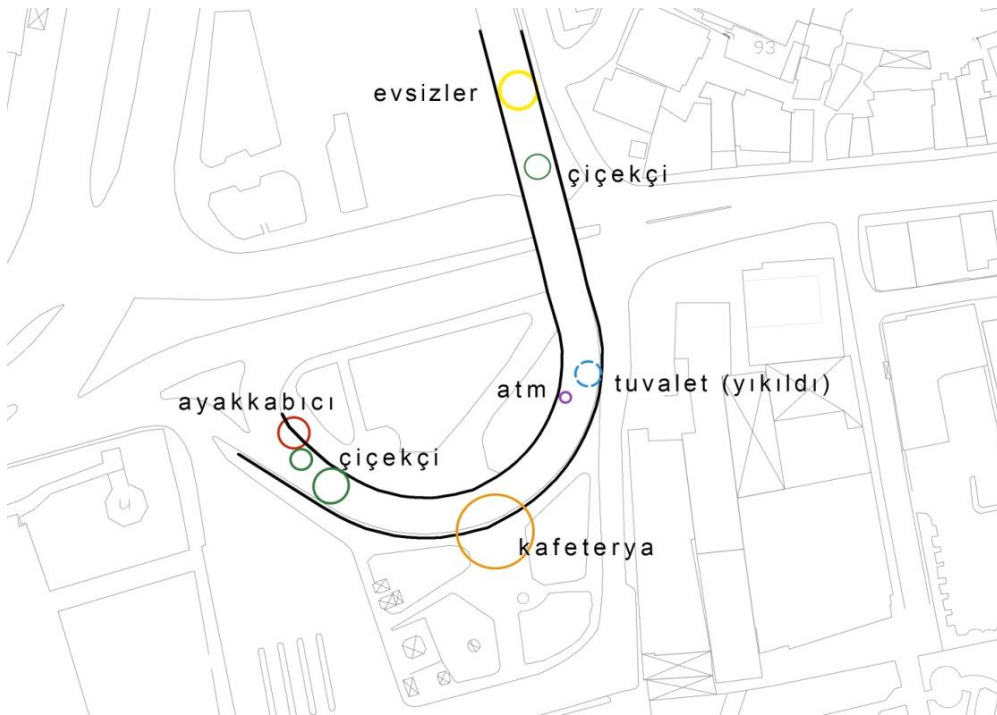
"İstanbul'da yersiz yurtsuz, sokak ortalarında yatan birçok zavallı vardır. Bunlardan bir kısmına yer gösterilmektedir. Bir kısmı da açıkta, köprü altında, Tünelin başında, cami avlularında barınmaktadır. Köprü altlarında yatanlar dubaların üstüne ancak bir insanın geçebileceği dar bir delikten girmektedirler." (Şekil 2.2.12)

Şekil 2.2.12 : Köprüaltında yaşayanlar ile ilgili bir gazete haberi (URL-16).

17 Aralık 1934 Son Posta gazetesinde ise köprü altında yaşayanlar için; "Çok sefaletle düşmüş insanların köprü altında gecelediklerini işitir dururuz.." denir.

Kimi zaman da bu saçak; altında sabit bir mekan kurmaya da izin verir. Beşiktaş'ta bulunan üst geçidin altı; bir tarafında dükkanlar, kafeteryalar ve büfelerle donatılmıştır. Aynı köprü'nün diğer ucu ise buraya yerleştirdikleri kanepeler ve yaktıkları ateş ile evsizlerin yaşantısına ev sahipliği yapar (Şekil 2.2.13). Köprü altları fiziksel nitelikleri ile "sokakta" yaşayanlar için her zaman özel yerler olmuştur (Şekil 2.2.14).

Şekil 2.2.13 : Beşiktaş'ta yer alan viyadüğün altında yer alan mekanlar.

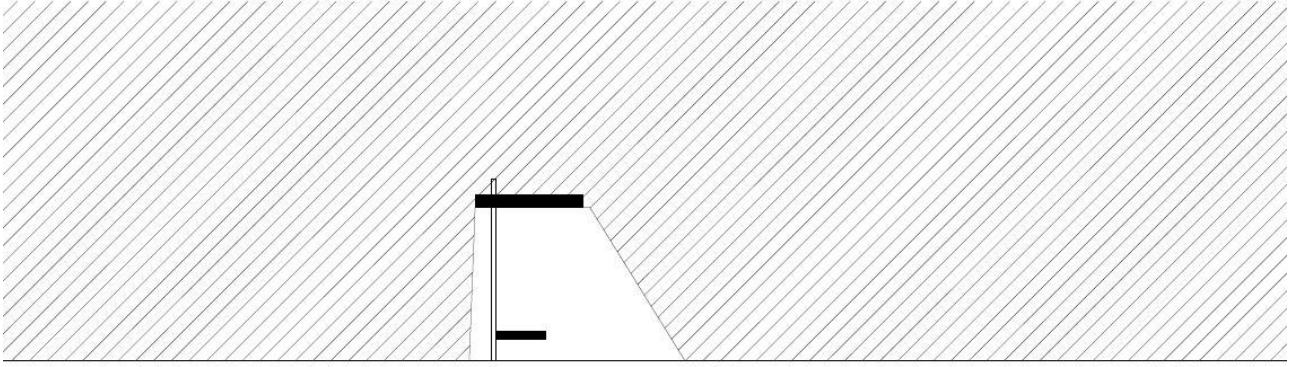

Şekil 2.2.14 : Bir köprüaltı yaşıntısı (Eda Özgener arşivi).

Köprülere benzer bir şekilde saçak görevi gören, ancak daha küçük ve daha merkezi noktalarda daha çok sayıda bulunan otobüs duraklarının beklenmedik eylemlere ev sahipliği yaptığına çoğunlukla otobüs seferleri bittiğinde rastlanmıştır. Evsizler çok soğuk havalarda burada uyur; yağmur bastırdığında yakından geçenler buraya sığınır, birilerini beklemek için ideal yerlerdir (Şekil 2.2.15). Fiziksel bir özet yapmak gerekirse, altında korunaklı bir bölge sunan küçük saçaklardır (Şekil 2.2.16).

Şekil 2.2.15 : Durakta uyuyan bir evsiz (URL-26).

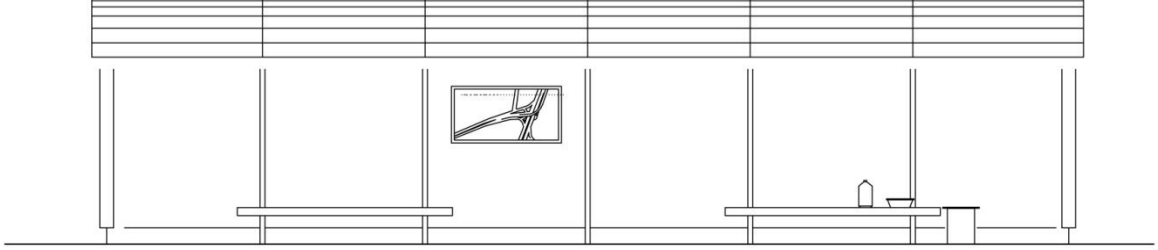
Şekil 2.2.16 : Otobüs durağı, şematik.

Bu hal ile ilgili seçilen örnekte oldukça merkezi bir nokta olan Gayrettepe durağının çevresinde; geceleri otobüs seferlerinin bitmesini fırsat bilen taksi şoförleri dizilirler. Bu taksiler civardaki plazalarda fazla mesaiye kalmış çalışanları beklemektedirler (Şekil 2.2.17). Burada hareketten istifade bir yan mekan kurulduğunu söylemek mümkündür.

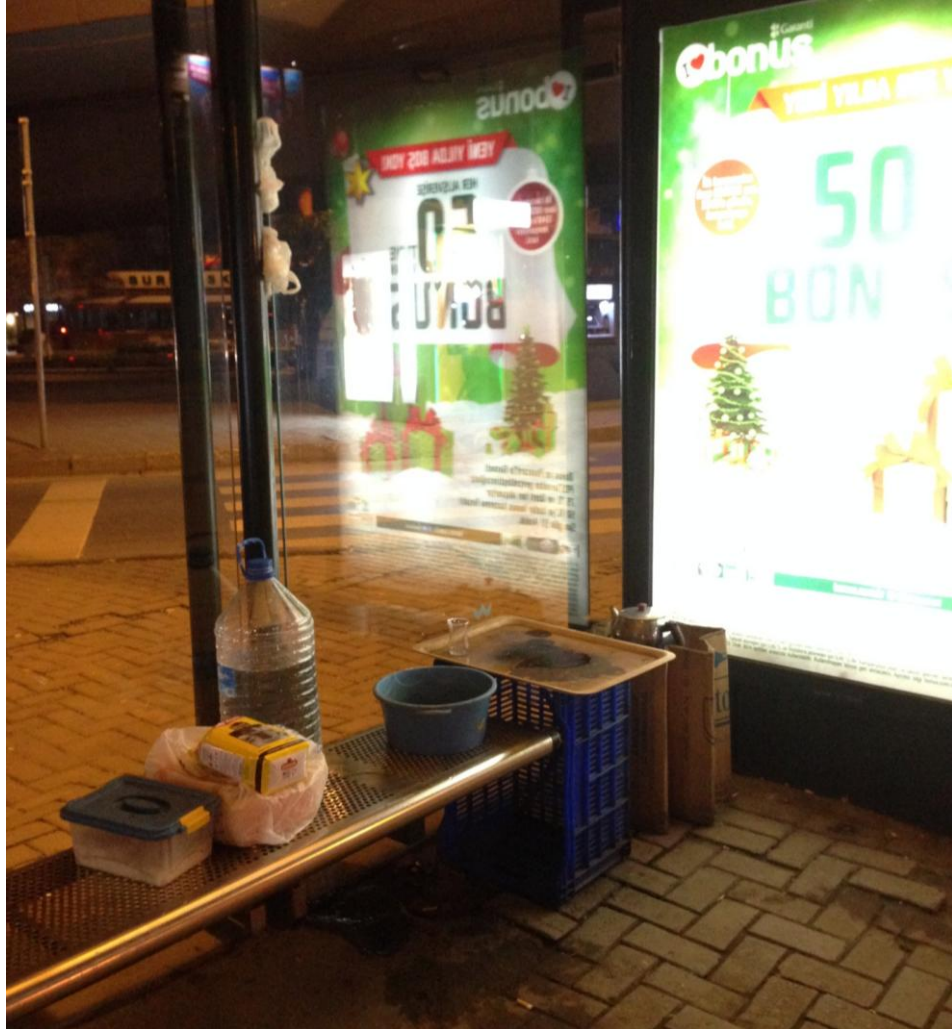

Şekil 2.2.17 : Gayrettepe otobüs durağı (Eda Özgener arşivi).

Bu durağın çay ihtiyacını ise otobüs durağındaki bankı tezgâhı olarak kullanıp burayı bir çay ocağına çeviren diğer bir kent sakini karşılar. Bu sakin buradaki toplanmadan ve akıştan faydalanır, bunu gerçekleştirmek için de otobüs durağının saçak ve bankının sunduğu yüzeyleri kullanır (Şekil 2.2.18, Şekil 2.2.19).

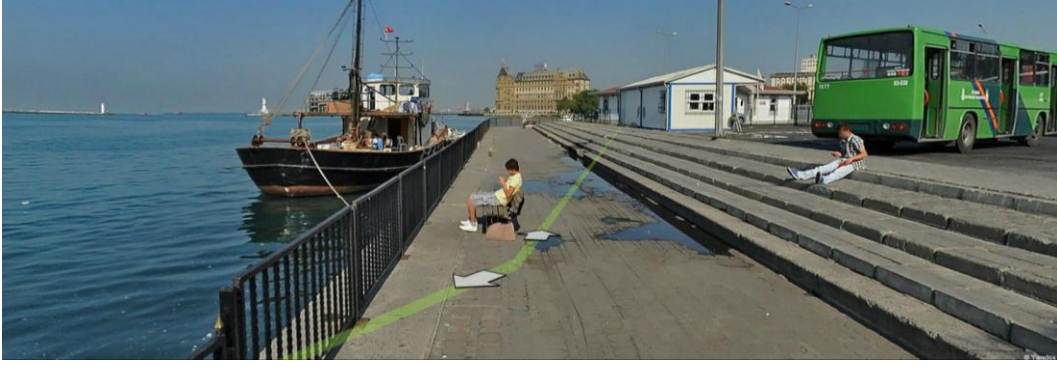
Şekil 2.2.18 : Aynı durağın çay ocağı organizasyonu.

Şekil 2.2.19 : Çay ocağı (Eda Özgener arşivi).

Kentleşmiş çevre içerisinde özel kotlarda yüzeyler sunan bir diğer eleman da merdivenlerdir (Şekil 2.2.20). Merdivenin mimari bir eleman olarak tanımı nettir. Farklı kotlar arasında düşey

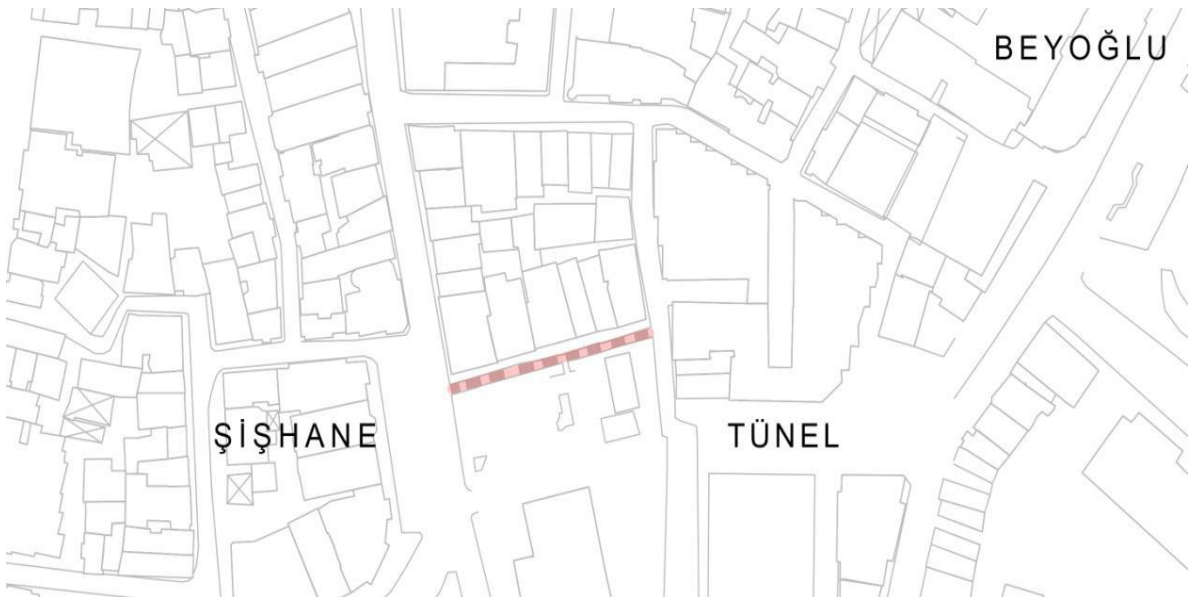
sirkülasyonu sağlar. Bunu yapmak için iki kot arasını insan adımının yeteceği daha küçük kotlara böler, bu kotlara basamak adı verilen yüzeyler sağlar. Fakat bu *basamaklar* her zaman sadece basmak üzere kullanılmazlar, bulundukları kotlara göre değişen amaçlara hizmet ederler.

Şekil 2.2.20 : Kentleşmiş çevrede basamaklar (URL-15).

Yüzeyler sunarak arasında kot farkı bulunan iki noktayı birbirine bağlayan merdivenlerin basamak adı verilen yüzeylerinin ne gibi mekansallıklara mahal vereceği, hangi mekanların inşasına katılacağı etrafında ne gibi yaşantıların olduğu ile ilgilidir. Sunulan yüzeylerin ne amaçla kullanılacağı bu yaşantı ile belirlenir. Bu fiziksel halin gündelik hayatta en çok kullanılan özelliği belki de iki basamağın çıktığı kotun, oturmak için oldukça elverişli bir yükseklik olmasıdır.

Bu kentsel biçimden istifade süreci için seçilen örnekte Asmalımescit mahallesini Şişhane'ye bağlayan ve aslında bir merdiven olan Nergis Sokak seçilmiştir. Bu merdiven oldukça canlı iki noktayı birbirine bağlar, sahanlıklarından binalara giriş sağlar (Şekil 2.2.21).

Şekil 2.2.21 : Nergis sokak.

Merdiven; konumunun (ulaşım araçlarının ve eğlence mekânlarının çok yakınında olması, etrafında yiyecek ve içecek satılan yerler bulunması) da yardımıyla kullanıcıları tarafından dönüştürölür ve orayı birini beklemek, oturmak, birşeyler içmek gibi gündelik aktiviteler için elverişli bir mekân kılar. Basamaklar aynı zamanda birşeyler koymak üzere de kullanılır. Buralarda uygun basamakların burada bulunan apartmanların özellikle giriş kattaki dükkanların uzantıları haline geldiğini görmek mümkündür. Dükkanlar bu sahanlık yüzeylerini giriş terasları olarak kullanır.

Merdivenin bir başka özelliğı de birbiri ardına kotlar sağlamasıdır ki, bu durum merdivenin ilk ve son basamağı arasında belirli bir kot farkı oluşturur. Bu kot farkı da yukarıda ve aşağıda olmakla ilgili görsel bir hakimiyet sunar. Belirli bir kota görsel hakimiyet sağlama meselesi kent içerisinde sıklıkla kullanılan bir avantajdır. Bu avantajı sunan bir diğerk fiziksel girdi eğimidir.

Eğim ile bir noktaya görsel olarak hakim olma hali, beleştepelerin de özünü oluşturur. Bu yerlerde sakinler adeta bir Roma tiyatrosu gibi tribünleri eğime yerleşerek kurar, var olan "arena" içerisindeki tanımlı tribünün bir uzantısını oluştururlar.

Canetti (2010) "arena" için şunları söyler;

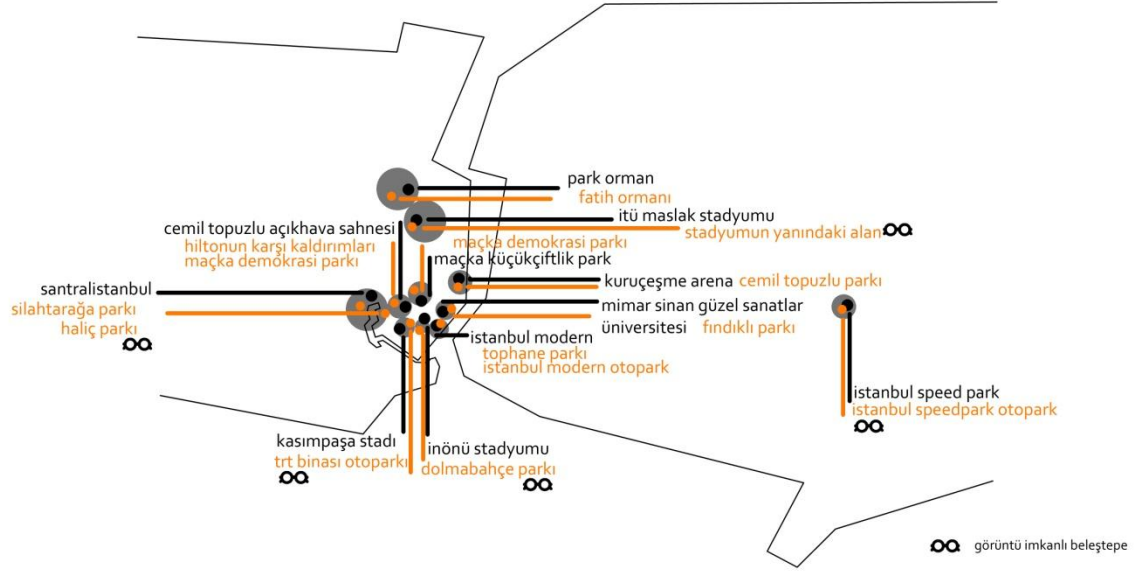
Arenanın içinde oturulacak yer sayısı sınırlıdır; ulaşabileceğı maksimum yoğunluk önceden belirlenmiştir. Oturulacak yerler, insanların çok sıkışmayacağı biçimde düzenlenmiştir. İnsanların burada rahat etmeleri ve her birinin kendi yerinden, diğerklerini rahatsız etmeksizin seyredebilmeleri hedeflenmiştir.

Arenanın dışarıya, şehre dönük yüzü cansız bir duvardır; içeride ise insan duvarı vardır. İzleyiciler şehre sırtlarını dönerler. Duvarlar ve sokaklardan oluşan şehir yapısının dışına çıkarılmışlardır ve arenada kaldıkları sürece şehirde olan hiçbir şeyi umursamazlar; bütün ilişkilerini, kurallarını ve alışkanlıklarını dışarıda bırakmışlardır. Belirli bir süre için kalabalıklar halinde bir arada kalmaları hem güvenlidir hem de yaşayacakları heyecan onlara vaat edilmiştir. Ancak yalnızca belirli bir koşulda: Deşarj olacağı yer arenanın içi olmalıdır.

Gladyatör dövüşleri, oyunlar, konserler, tiyatrolar gibi toplumun farklı kesimlerini bir araya getiren etkinlikler kendi mekânlarını talep eder ve üretirler. Arenalar, konser salonları, tiyatro binaları, sahneler bu etkinlikler için kullanılır. Günümüzde bir maç ya da konser izleyebilmek için bir bilet alıp, etkinlik boyunca o bilet için ayrılmış yerde durmak gerekir. Dolayısıyla bu mekanların; sistemler, stratejiler; davranışları mekânlara göre bölümlendiren ayrımlar da ürettiğini söylemek mümkün görünmektedir.

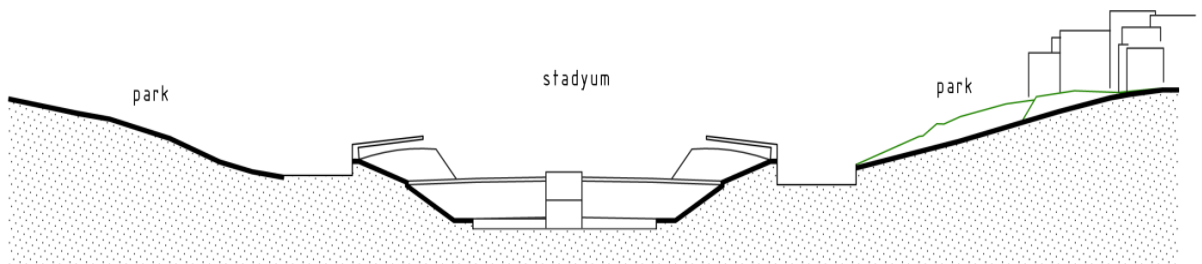
Fakat De Certeau'nun dediğı gibi, gündelik hayatın uygulayıcıları otoritenin stratejileri karşısında savunmasız, edilgen olamazlar. Onların da otoritenin uygulamalarına karşı geliştirdikleri direniş yöntemleri, yani taktikleri vardır. Bu taktiklerden biri de kentin fiziksel

niteliklerine işine geldiği şekliyle kullanıp onu bir fırsata çevirmektir. Beleştepeler bu yolla; konumu sebebiyle bir etkinliğe görsel ya da işitsel olarak hâkim olan bir alanın, o etkinlik için ayrılmış mekânın uzantısı haline dönüşmesiyle oluşur. Buralarda etkinliğin gerçekten ya da tamamen içinde olmak mümkün olmayabilir, fakat yine de mekan o etkinliğe bağlı olarak kendi kitlesini ve sosyal ortamını üretir. Bu istifadenin mekansal tezahürlerine İstanbul'da sıkça rastlamak mümkündür (Şekil 2.2.22).

Şekil 2.2.22 : İstanbul'daki beleştepeler.

Bu oluşumlardan İstanbul içinde en tanınır olanı aynı noktaya tekrar yapılmak üzere 2013 yılında yıkılan İnönü Stadyumu'nun beleştepesi idi. Buradan; yeni açık tribünün sol tarafıyla, numaralının sağ tarafında kalan açıklıktan stadyumda olup bitenin bir kısmını görmek mümkün idi. Stadyuma yukarıdan bakan bir parkta olan bu alan; türlü sebeplerle stadyumun içine girmeyen, fakat yine de maçı taraftarlarla bir arada izlemek isteyenlerin tribünü haline dönüşmüştü (Şekil 2.2.23, Şekil 2.2.24).

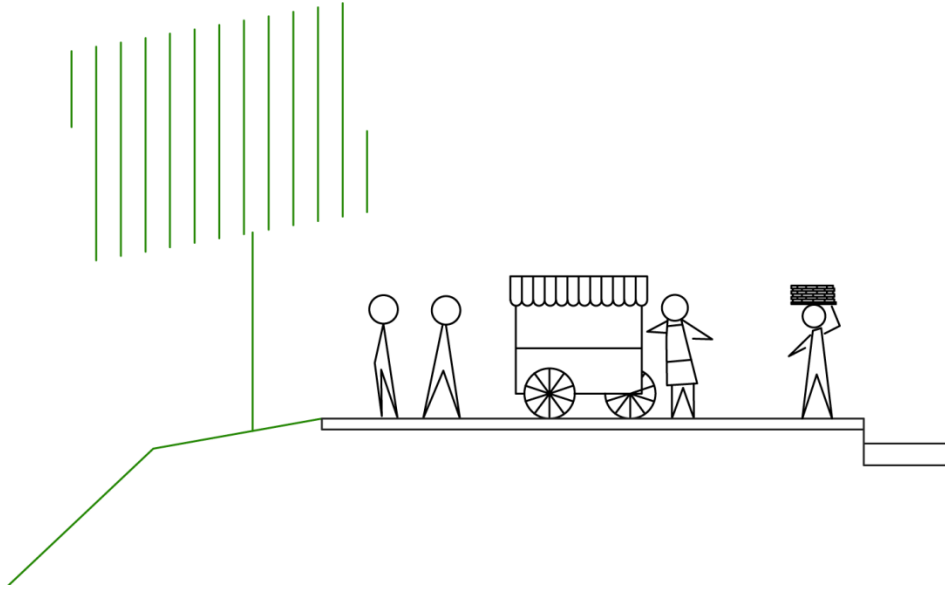

Şekil 2.2.23 : İnönü Stadyumunda beleştepeye mahal veren park.

Şekil 2.2.24 : İnönü stadyumu beleştepesi (URL-27).

Bu mekân kullanıla kullanıla sağlamlaşmış, kendi anlamlarını üretmeye başlamıştı; öyle ki buranın sürekli kullanıcılarının ürettiği bir manifesto bile vardı (Bknz. Ek-A). Bu "tribün" maçlarda tezahüratlara dâhil olur, konserlerde buraya selam yollanırdı. Maç ya da konser zamanı burası buradaki kalabalıktan ve insan hareketlerinden istifade eden seyyar satıcılar için de cazip bir noktaya dönüşürdü (Şekil 2.2.25).

Şekil 2.2.25 : Beleştepe seyyar satıcılar.

3. İSTİFADE SÜRECİNDE MEKANIN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNDEN BİR TARTIŞMA

Sakinlerin doğal habitatı olan yapı, tanımlı, dolu ve yoğun kent içerisinde, gündelik hayatın "ritimleriyle" işleyen yaşantıları hem mekândan etkilenir, hem de mekânı etkiler. Bu yaşantılara idareler ve otoriteler tarafından tashih edilen somut, sınırları ve şekli belirli mekânlar gündelik hayatın hesapsız, müphem ve öngörülemez karakteri dolayısıyla bozunurlar, o hayata hizmet edecek şekilde dönüştürülürler. Bu dönüşüm bir söylem biçiminde değil, bir fırsat yakalama biçiminde gerçekleşir.

Gündelik hayatta kent sakini; her zaman otoritenin kullanıcıyı teşvik ettiği seçeneği kullanmak yerine kendi alternatifini gündelik hayatın gerektirdiği nispette yürürlüğe koyar. Bunu yaparken kentleşmiş çevresinin ona sunduğu hareket ve biçim girdilerini bir malzemeye dönüştürüp kullanır ve buradan işine gelen mekansallıklar türetir. Bu durum bireysel olarak başlayan bir çıkar arayışının mekansal tezahürünün diğer sakinler tarafından da bilinir, görünür ve sezilir olmasının ardından müşterek bir kullanımla güçlenmesi ve hem fiziksel hem sosyal olarak sağlamlaşmasını getirir ve bu bir etki tepki mekanizmasını doğurur.

Mekansal olarak ifadesinin sağlamlaşması ile güç elde eden bu mekanlar, sıradan ile sıradan ve otorite arasında bir çatışmayı da beraberinde getirir. Sıradanın sıradan ile olan çatışmasında kişisel çıkarların çatışması söz konusudur. Örneğin Altay (2004) Ankara'da gençlerin "takıldığı" ve bu yolla karakter değiştirmiş bir bölge olan "minibar"ı incelerken o bölgede oturan sakinlerin tepkilerine de yer verir. Minibar kullanıcıları onların ön duvarlarına otururlar, park yerlerine işerler, evlerinin önünde dururlar. Onlar için minibar; kir, gürültü ve pislik üreten bir kalabalıktır (s.82). Genellikle bu çatışma yine kendi hamlelerini üretir, örneğin bu sokağın sakinleri ön duvarlarına çitler dikerek burada oturanları engellemeye çalışmıştır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 : Minibar'ı engellemek üzere sıradanın çözümü (Kaynak: Altay, 2004).

Daha önceki bölümlerde bahsedilen gayri resmi mekan üretimlerinin otoriteyle olan ilişkisinin ise iki türlü sonuçlandığı gözlenmiştir. Birincisinde otorite bu mekan üretimini kendi çıkarlarına uygun bularak onu sağlamlaştırma yoluna giderken diğesinde bu mekanı kendi çıkarlarına uygun bulmaz, onunla çatışır ve oluşumunu engellemek için kendi tedbirlerini alır. Bu tedbirler arasında yine çitler, tabelalar, sıkılaştırılmış denetim gibi unsurlar kullanılır.

Otorite ve sıradan arasındaki mekan kurma farkına taktik ve stratejiler ışığında bakmak faydalı olabilir. Stratejiler, yan, otoriteyle ilgili olan seçenek uzamlar üretir, birimlere ayırır, dayatmalar gerçekleştirir; taktikler ise aynı uzamları kullanır, manipüle eder, yolundan döndürür. Zamana karşı dirence değil, onun ustalıklı kullanımı üzerine oynarlar. Üretilen alternatifler taktiklerin doğasına benzer olarak koşulların sunduğu fırsatlara bağlı olarak ortaya çıkıp sürse de, mekân kuralına uymayan, mekâna göre tanımlanmayan ve bu yönleriyle stratejiden ayrılan oluşumlardır. (de Certeau, 2008, s. 103)

"Strateji"den kasıt, bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir "çevre"yle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Strateji uygulaması, her şeyden önce belirli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın varlığını gerektirir. Bu alan, ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan alandır. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcık işte bu stratejik model üzerine kurulur.

"Taktik"ten kastım ise, tam aksine, ne bir aidiyet üzerinden ne de ötekinin, görünür bir bütünlük olarak ayırt edilmesini sağlayan bir sınır üzerinden yapılan hesaplama. Taktik, uygulama alanı olarak sadece ötekinin alanına sahiptir. Taktikler, ötekinin alanına olarak sadece ötekinin alanına sahiptir. Taktikler, ötekinin alanına, bu alanı bütünüyle kapsamadan, bu alana belirli bir mesafede kalmayı da başaramadan yavaş yavaş, parça parça sızar. (de Certeau, 2008, s.54)

Dolayısıyla taktiklerle dönüşen ve çok sayıda bireyin gündelik hayatının sahnesi olan kentleşmiş çevrede gerçekleşen her üretim gibi, bahsedilen mekanlar da destek, teşvik ve/veya engellerle karşılaşabilir. De Certeau (2008) strateji ve mülkiyet ilişkisi hakkında şunları söyler:

Strateji, bir mülkiyet olarak çerçevesi çizilebilecek bir mekanın varlığını önkabul olarak benimser. Bu mekan hedeflerden ya da tehditlerden (müşteriler ya da rakipler, düşmanlar, kent etrafındaki taşra bölgesi, araştırmanın amaçları ve konuları vb.) oluşan dışardakiler kümesiyle kurmuş olduğu ilişkileri yönlendirebileceği bir üstür. İşletme kavramında olduğu gibi, "stratejik" her tür usallık öncelikle bir "çevre", "özel bir yer" yani özel bir erk ve istek mekanı ayırt etmekle başlar işe. İsterseniz bunun Kartezyen bir tutum olduğunu söyleyebilirsiniz: Ötekinin görünmez güçleriyle etki altına aldığı bir dünyada kendine özel bir mülkiyetin sınırlarını çizmektir söz konusu olan. Bilimsel, politik ya da askeri anlamda modern bir tutum. Mülkiyet mekanın zaman üstündeki zaferidir. Aynı zamanda kuşbakışı bakılabildiği için mekanlar üzerinde hakimiyet kurulmasını sağlar. Uzamın paylaşımı, belli bir mekandan yola çıkarak panoptik bir uygulamayı mümkün kılar. Bu mekandan yola çıkan bakış, yabancı güçleri, gözlemleyebileceği, ölçebileceği, dolayısıyla denetleyebileceği ve kendi görüş açısına dahil edebileceği nesnelere dönüştürür. (s.112)

Strateji ve mülkiyet ilişkisi hakkında verilebilecek somut bir örnek olarak aynı yere tekrar yapılmak üzere yıkılmış, şu anda inşaatı devam etmekte olan, bir önceki bölümde bahsi geçen İnönü Stadyumu verilebilir. Stadyum yerindeyken fakat otoritenin görüş açısına dahil edemediği beleştepe reklam panoları ve kolluk kuvvetleri ile engellenmeye çalışılmış, yeni tasarımda ise eski stadın önemli bir sosyal ve fiziksel uzantısı olan beleştepe kendisine yer bulamamış, hatta önerilen çatı örtüsü ile engellenmiştir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 : Yeni İnönü Stadyumu (URL-28).

Otoritelerin kendi uzamlarında stratejiler üreterek kentleşmiş çevre üzerinde söz sahibi olması normaldir. Burada önemli olan taktiklerle işleyen sıradanın üretimlerinin; belirli bir mimari bilinç ile sınırlı ve tanımsız bir çeşit malzeme ile üretilen bu mekanların kentsel mekânın oynanabilirliğine işaret etmesi ve "tüm tasarlanmış ve kararlaştırılmış tasarımların çözümlerin ardı arkası kesilmeyen arızalarına ve kırılganlığına dikkat çekmesidir". (Stevens, 2007, s.197)

Yerleşğin içinde yer açmaya çalışmak bir çeşit direniş olarak da görülebilir. De Certeau, (2008) direniş mekanizmalarının aslında hep aynı olduğunu iddia eder, ona göre bu mekanizmalar dönemden döneme, düzenden düzene değişim göstermez. Çünkü güçlerin eşitsiz bir biçimde dağılımı süre gider, hep aynı biçimi gösterir. Buna karşı, zayıf ve güçsüz olan da durumu lehine döndürmek için hep aynı yollara başvurur. Kökleri, türlerin geçmiş yaşamlarında, "canlı türünün uzak geçmişinde" yani hayvan ya da bitki türlerinin varoluş tarihlerinde bulunan "en eski zamanlardan gelen akıl oyunlarının" esinlediği savunma vuruşları ve kurnazlıklar en zayıf olanın kurtarıcılarıdır (s.23). De Certeau (2008) zayıfın

güçlünden çıkar sağlamak, güçlüyü oyuna getirmek için kurduğu mühendislik bilgisi olarak ifade ettiği bu tüketim taktiklerinin, bu nedenle, günlük alışkanlık, tutum ve uygulamaların siyasallaştırılması sonucunu getirdiğini söyler. (s.52)

Bu durum aynı sistemin içerisinde, o sistemden farklı erekler ortaya koyan bir takım geçitler, arayerler, çatlaklar, delikler, boşluklar oluşturur. De Certeau (2008) bunlar için "sistemin örgütleyici tekniklerinin çekidüzen verdiği bir mekânda öngörülemeyen tümceler" ifadesini kullanır (s.110). Bu oluşumlar malzeme olarak edinilmiş olanı kullanıp, önceden yazılıp belirlenmiş olanın çerçevesi içerisinde kalsalar da sistemin içinde ayrışık bir hal sergileyip ve farklı erekler ortaya koyarak yollarını kendi çıkarlarına göre çizerler.

Günümüzde ve kentleşmiş çevrelerimizde fiziksel çevre üretimi politik bir meseledir. Bu çıkar çatışması, fiziksel istifadeler üzerinden gerçekleştiğinde var olanı, var olan üzerinden değiştirmekte, ve bu yolla belki de sıradanın politikleşmesine mahal vermektedir.

4. SONUÇ

Kent içerisinde eğimler, basamaklar, girintiler, çıkıntılar, saçaklar ve benzeri mimari elemanlar kendi içlerinde büyük potansiyeller taşırlar. Sakinleri kent içindeki tasarlanmış yapıları çevrenin farklı elemanlarının mekânsal özlerini kendi işlerine gelen bir biçimde kullanıp sistemin içerisinde onun öngöremediği haller, mekânsallıklar üretirler. Kent üzerinde yaratılacak bu mekânsallıklara muğlak bir zemin, bu üretimleri tetikler. Dolayısıyla kent; aslında sakininin malzemesi ve fırsatıdır.

Bu malzeme ile gerçekleştirilen üretimler tasarlanmış fiziksel mekânı alt üst eder, onun sınırlarını ihlal eder, ondan faydalanır, onu kullanır ve tüm bu yolların karışık, anlık ve değişken bileşimleriyle üretilirken tasarlanır ve kendilerini gerçekleştirirler.

Bu da gösterir ki, üretilecek olan fiziksel çevreye ne anlam yüklenmiş olursa olsun; o çevrenin zaman içerisinde fiziksel bileşenlerine indirgenmesi ve bu bileşenlerden mekânsallıklar üremesi ihtimali bakidir.

Bu savı desteklemek için otoetnografik bir yaklaşımla İstanbul'dan sıradan sakinlerin kentleşmiş çevreyi ve bileşenlerini bir fırsat olarak kullanıp, ondan istifade süreçleri ve üretimleri fotoğraf ve çizimlerle incelenmiş ve gündelik hayatın kendi karakteri sebebiyle çok da katı olamayan bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Bu sınıflandırma "istifade edilen şey" üzerinden yapılmış; bir malzeme olarak kullanılan kentsel bileşenler "hareket" ve "biçim" olarak iki ana başlığa indirgenerek toplanan numuneler bu şekilde incelenmiştir. (Bknz. Ek-B)

Verilen örneklerin gösterdiği gibi tanımlı üretilmiş fiziksel bir eleman ya da çevrenin potansiyeli, o tanım ile sınırlı değildir, tüm bu tanımların toplamı yeni üretimler için muğlak bir zemin sağlar. Bu mekânlar gösterir ki; tasarlanmış ya da tasarlanmamış her çevre, kendi içindeki elemanların farklı bir şekilde bir araya gelmesiyle başka bir mekâna dönüşme ya da ona ev sahipliği yapma potansiyeli taşır. Bir yerin tasarlanıp sunulmuş olması, onunla yapılabileceklerin bu tanımla sınırlı olduğu anlamına gelmez; verili, sunulmuş olanın bir hammadde olarak her zaman yeni anlamların parçası olması muhtemeldir. Bu nedenledir ki her tanımlı yer kullanıma açıldığı anda tanımlı bulanıklaşmaya, yeni tanımlara dâhil olmaya başlar; yani hammaddenin bir parçası haline gelir ve gündelik hayatın içerisinde yepyeni anlamlar üretmeye başlar. Bu durum hem gündelik hayatın belirsiz ve tanımlanamaz oluşu, hem de her kullanımın o fiziksel "şeye" başka bir anlam yüklemesi sayesinde gerçekleşir.

Burada ayrıca önemli bulunan sıradan bir kullanıcının, sakinin, geçip gidenin de bir çeşit "mimari bilince" sahip olması ve imkanları görerek bunu işletebilmesidir. Dolayısıyla disiplin belli bir uzmanlık gerektirse de, aslında özü içgüdüselidir, gündelik hayatta bu öz; tasarımcının tahayyülü dışında sürekli işletilir. Tasarım fiziksel olarak var olup gerçek hayata dâhil olduğunda tasarımcının öngörü sınırlarının dışında kalan yepyeni anlamlara, bağlamlara ve ilişkilere mahal verir, hatta onları tetikler. Mimarlık disiplini; eylemleri belirleyip, sınıflandırdıktan sonra bu kabullerin üzerine katı anlamlar üretmek yerine; yaşamın kendisinin öngörülemesliğini, zapturapt altına alınamazlığını ve potansiyelini kabullenip bunu da bir tasarım girdisi olarak işletebilmelidir.

Zaman içerisinde çok farklı parametrelerin etkilediği ve etkileyeceği "kullanım" sonrası mekânların, mimari elemanların –hatta bir işlev verilmemiş boşlukların, kütlelerin- ne çeşit mekânlara ya da elemanlar üzerinden mekânsallıklara dönüşeceği pek hesaplanabilecek bir şey gibi görünmemektedir. Daha doğrusu bunu hesaplayabilme niyetiyle yola çıkmak kendi içerisinde bir üstünlük tavrı barındırır ki; aslında çalışmanın karşısında durduğu tavır budur. Öngörüler üzerinden yürüyen bir pratik olan tasarım, bu öngörülerin sınırlı olabileceğini kabul etmekle üzerinden kurulabilecek yeni bağlamlara, tanımlara, anlamlara açık olabilecektir. En nihayetinde fiziksel çevre üzerinde sürekli rötuş yapan gündelik hayat ve sıradanın mimari bilincidir.

Bunu yaparken var olan sistemlerin nasıl kullanıldığı, nasıl müdahalelere uğradığı ve bozulduğu bir düşünce sisteminin esin kaynağı olabilir. Tasarım, yapay değerler üreten bir sistem olarak hemen her yerden ilham alabilir; dolayısıyla biçim ve konsept araştırmalarının yanında gözlemi de deneysel bir estetik üretimi içerisine katabilir; var olan ve kendiliğinden üreyeni bu yolla kendine katabilir; yeni üretimleri tetikleyebilir, onlara bir çeşit ilham verebilir.

KAYNAKLAR

- Abalos, I. ve Herrerds, J.** (2003) "City", Metapolis / The Dictionary of Advanced Architecture - City Technology and Society in the Information Age, M. Gausa, V. Guallart, W. Müller, F. Soriano, F. Porras and J. Morales, S Cros (coord), ACTAR, Barseelona, 425.
- Acar, E.** (2010) "Gecekondur", Arredamento Mimarlık, sayı:12, İstanbul.
- Alexander, C.** (2013) "Transgression in and of the City", The Architecture of Transgression, AD, sayı:226, 102-109.
- Altay, C.** (2004) Urban Spaces Re-defined in Daily Practices: The Case of "Minibar", Ankara; Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Bahçekapılı, N.** (2009) "performatif trafik", İstanbullaşmak; Olgular, Sorunsallar, Metaforlar, P. Derviş, B. Tanju, U. Tanyeli, Garanti Galeri, İstanbul, 227.
- Ballesteros, J.** (2003) "desire", Metapolis / The Dictionary of Advanced Architecture - City Technology and Society in the Information Age, M. Gausa, V. Guallart, W. Müller, F. Soriano, F. Porras and J. Morales, S Cros (coord), ACTAR, Barseelona, 157.
- Borden, I.** (2002) "Another Pavement, Another Beach: Skateboarding and the Performative Critique of Architecture", The Unknown City: Contesting Architecture & Social Space, I. Borden, J. Kerr, J. Rendell, A. Pivaro (coord.), MIT Press, Cambridge, 179-197.
- Bolt, B.** (2013) Yeni Bir Bakışla Heidelberg, Murat Özbek (çev.), Kolektif Kitap, İstanbul.
- Bru, E.** (2003) "Void", Metapolis / The Dictionary of Advanced Architecture - City Technology and Society in the Information Age, M. Gausa, V. Guallart, W. Müller, F. Soriano, F. Porras and J. Morales, S Cros (coord), ACTAR, Barseelona, 654.
- Canetti, E.** (2010) Kitle ve İktidar, Gülşat Aygen (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Chang, A.** (1981) The Tao of Architecture, Princeton University Press, New Jersey.
- Çelik, H.** (2013) "Kültür ve Kişisel Deneyim: Bir Araştırma Yöntemi olarak Otoetnografi" İstanbul Journal of Social Sciences, sayı:6, İstanbul.
- Coneller, C.** (2011) "An Archeology of Materials: Substantial Transformations in Early Prehistoric Europe", Routledge, London.
- De Certeau, M.** (2008) Gündelik Hayatın Keşfi I Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları, Lale Arslan Özcan (çev.), Dost Yayınevi, İstanbul.
- Delgado, M.** (2003) "quidam", Metapolis / The Dictionary of Advanced Architecture - City Technology and Society in the Information Age, M. Gausa, V. Guallart, W. Müller, F. Soriano, F. Porras and J. Morales, S Cros (coord), ACTAR, Barseelona, 509.
- De Sola Morales, I.** (1995) "Terrain Vague", Anyplace. Ed. Cynthia C. Davidson, MIT Press, Cambridge.
- Dereli, C.** (2010) Kentsel Mekanda Gündelik Yaratıcılık, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, İstanbul.

- Frers, L. ve Meier, L.** (2007) *Encountering Urban Places: Visual and Material Performances in the City*, Ashgate Publishing, Surrey.
- Gantenbein, C., Geers, K., Vylder, J.** (2009) "Questioning the Craft"; *Architecture as a Craft*, TU Delft, 175-186.
- Gausa, M.** (2003) "terrain vague", *Metapolis / The Dictionary of Advanced Architecture - City Technology and Society in the Information Age*, M. Gausa, V. Guallart, W. Müller, F. Soriano, F. Porras and J. Morales, S Cros (coord), ACTAR, Barseelona, 619.
- Gehl, J. ve Svarre, B.** (2013) *How to Study Public Life*, Island Press, Washington DC.
- Hall, E.** (1969) *The Hidden Dimension*, Doubleday Dell Publishing, New York.
- Hunt, J.** (2003) "Just Re-Do It: Tactical Formlessness and Everyday Consumption", *Strangely Familiar: Design and Everyday Life*, a. Blauvelt, Walker Art Center, Minneapolis, 56-71.
- Ingold, T.** (2013) *Making: Anthropology, Archaeology, Art and Architecture*, Routledge, New York.
- Jacobs, J.** (2014) *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*, Bülent Doğan (çev.), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H.** (2014) *Mekânın Üretimi*, Işık Ergüden (çev.), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H.** (2010) *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Işın Gürbüz (çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Levesque, L.** (2002) "The 'terrain vague' as material – some observations", *House Boat/occupations symbiotiques* (pp. 6–7). Hull/Gatineau: AXENÉO7, Quebec.
- Lynch, K.** (2010) *Kent İmgesi*, İrem Başaran (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- McLeod, M.** (1997) "Henri Lefebvre's Critique of Everyday Life: An Introduction", *Architecture of the Everyday*, D. Berke, S. Harris, Princeton Architectural Press, New York, 9-29.
- Mikoleit, A., Pürkhauer, M.** (2011) *Urban Code, 100 Lessons for Understanding the City*, MIT Press, Cambridge.
- Öktem, K.** (2009) "minibüs", *İstanbullaşmak; Olgular, Sorunsallar, Metaforlar*, P. Derviş, B. Tanju, U. Tanyeli, Garanti Galerisi, İstanbul, 198-199.
- Öztürkmen, A.** (2009) "dolmuş", *İstanbullaşmak; Olgular, Sorunsallar, Metaforlar*, P. Derviş, B. Tanju, U. Tanyeli, Garanti Galerisi, İstanbul, 72-73.
- Palasmaa, J.** (2009) (2011) *Tenin Gözleri/Mimarlık ve Duyular*, Aziz Ufuk Kılıç (çev.), YEM Yayın, İstanbul.
- Rice, L.** (2013) "Occupied Space ", *The Architecture of Transgression*, AD, sayı:226, 70-75.
- Stevens, Q.** (2007) *The Ludic City, Exploring the Potential of Public Spaces*, Routledge, New York.
- Sennet, R.** (2008) *Zanaatkar*, Melih Pekdemir (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Shaw, F.** (2003) "no-form", *Metapolis / The Dictionary of Advanced Architecture - City Technology and Society in the Information Age*, M. Gausa, V. Guallart, W. Müller, F. Soriano, F. Porras and J. Morales, S Cros (coord), ACTAR, Barseelona, 456.
- Tekeli, İ., Gülöksüz, Y., Oktay, T.** (1976) *Gecekondu, Dolmuşlu İşportalı Şehir*, Cem Yayınevi, İstanbul.

- Tunç, A.** (2005) Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek, Can Yayınları, İstanbul.
- Unwin, S.** (2003) "Constructing Place... on the Beach"; Constructing Place Mind and Matter Edited by Sarah Menin, Routledge, London.
- Usta, B.** (2009) "gecekondu", İstanbullaşmak; Olgular, Sorunsallar, Metaforlar, P. Derviş, B. Tanju, U. Tanyeli, Garanti Galeri, İstanbul, 93.
- Yılıgür, E.** (2012) Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke Mahalle Yoksulluğundan Orta Sınıf Yerleşimine, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Url-1** < <http://www.who.int> >, erişim tarihi 28.01.2014.
- Url-2** < <http://www.otukensozluk.com> >, erişim tarihi 10.11.2014.
- Url-3** < <http://mikebelleme.com/projects/kids-of-hate-and-love> >, erişim tarihi 10.10.2014.
- Url-4** < <http://www.sihirlitur.com/gazete/sayfa6.html> >, erişim tarihi 10.06.2014.
- Url-5** < <http://www.objektifhaber.com> >, erişim tarihi 17.06.2015.
- Url-6** < <http://www.inenart.eu/?p=10433> >, erişim tarihi 10.10.2014.
- Url-7** < <http://occupygeziarchitecture.tumblr.com> >, erişim tarihi 11.05.2014.
- Url-8** < <http://yuvacanatmaca.tumblr.com> >, erişim tarihi 17.10.2014.
- Url-9** < http://tr.wikipedia.org/wiki/Von_Neumann_yorumu >, erişim tarihi 20.05.2015.
- Url-10** < <http://www.designboom.com/design/was-the-first-chair-a-stone-lucas-munoz-05-18-2015> >, erişim tarihi 09.06.2015.
- Url-11** < <http://tdk.gov.tr> >, erişim tarihi 10.09.2014.
- Url-12** < <http://www.nisanyansozluk.com> >, erişim tarihi 10.01.2014.
- Url-13** < <http://opensource.com/business/10/12/discovering-desire-lines-how-break-down-barriers-and-let-paths-emerge> >, erişim tarihi 10.10.2014.
- Url-14** < https://en.wikipedia.org/wiki/Desire_path >, erişim tarihi 11.06.2014.
- Url-15** < <https://maps.yandex.com> >, erişim tarihi 18.10.2014.
- Url-16** < <http://www.gecmisgazete.com> >, erişim tarihi 17.12.2013.
- Url-17** < <http://www.maidelopez.com/en/portfolio/making-ways-2013> >, erişim tarihi 17.12.2013.
- Url-18** < <http://www.arkitera.com/haber/17377/karakoyu-kullanma-kilavuzu> >, erişim tarihi 17.03.2014.
- Url-19** < <http://tdk.gov.tr> >, erişim tarihi 10.10.2014.
- Url-20** < <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Traffic> >, erişim tarihi 15.04.2015.
- Url-21** < http://www.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2015/02/20/KOPRU2_1.png >, erişim tarihi 18.07.2015.
- Url-22** < <http://www.tdk.gov.tr> >, erişim tarihi 08.09.2014.
- Url-23** < <http://www.populistkultur.com/oyun-parki-degil-arsa-mucahit-baykul> >, erişim tarihi 08.10.2014.
- Url-24** < <http://www.yapi.com.tr/Uploads/HaberMedya/111287> >, erişim tarihi 14.04.2014.
- Url-25** < <http://www.tdk.gov.tr> >, erişim tarihi 06.05.2015.
- Url-26** < <http://www.haberler.com/evsizler-kar-ve-soguktan-korunmak-icin-otobus-3274728-haberi> >, erişim tarihi 09.11.2014.

Url-27 < <http://www.haberler.com/evsizler-kar-ve-soguktan-korunmak-icin-otobus-3274728-haberi> >, erişim tarihi 10.03.2015.

Url-28 < <http://www.haberturk.com/spor/futbol/haber/1044051-siyah-beyazlilar-yeni-stadi-vodafone-arenayi-kadikoydeki-derbi-oncesi-fiilen-acacak> >, erişim tarihi 05.01.2014.

EKLER

EK A: Tarlabası'ndaki arsadan fotoğraflar.

EK B: Beleştepe Manifestosu .

EK C: Kentsel Çevrede Fırsattan İstifade Diyagramı.

Ek-A: Tarlabası'ndaki arsadan fotoğraflar.

Şekil A.1 : Tarlabası arsa kullanımları.

Ek-B: Beleştepe Manifestosu

Beleştepe yaşama sokaklardan ve tribünlerden müdahale eder. Her türlü ajitasyon ve propagandasını kendini ifade etme ve düşüncelerini topluma anlatmanın bir yolu olarak özgürce ortaya koyar.

Savunduğu görüşleri bazen internette bir bildiride, bazen tribünde bir marşıta, bazen bir eylemde kamuoyuyla paylaşmaktan sakınmaz. Beleştepe futbolun endüstriyellesmesine, sporun sermayenin isteği doğrultusunda şekillenmesine, sporcuların ve ortaya koydukları emeklerinin metalaşmasına ve tüm bunları yaratan sisteme karşıdır. Buna alternatif olabilecek yeni spor anlayışını zihinlerde oluşturmayı hedefler. Beleştepe, sporu ve onun bir dalı olan futbolu önemseydiği kadar sporun ve futbolun niteliğine de dikkat çeker. Beleştepe benliğin bireyciliğin kutsandığı bugünlerde bizliğin ve kolektivizmi esas alır. Beleştepe; sistemin egemen olan kültürün, spor alanlarına girmesine karşı çıkar

1. Halk, spor müsabakalarını takip etmekten alıkonulamaz. Spor faaliyetleri halk için yapılmalıdır. Müsabakalar için bilet fiyatları belirlenirken halkın alım gücü göz önünde bulundurulmalı ve bu doğrultuda bir fiyat politikası belirlenmelidir.

2. Formaların endüstriyel çıkarılardan uzaklaştırılması gereklidir. Geçmişteki siyah şort, beyaz ve reklamsız formaların yerini günümüzde reklam tabelası kıvamına getirilen formalar almıştır. Forma satışlarını arttırmak amacıyla her sene farklılaşan ve kulüp değerlerinden uzak olan formalar Beleştepe'nin savunduğu değerlerin karşısındadır.

3. Lisanslı ürün fiyatları halkın alım gücüne göre belirlenmeli, fiyatlar asgari ücret üzerinden değerlendirilmeli ve herkesin alabileceği bir düzeyde yapılandırılmalıdır. Asgari ücretin neredeyse 7 de bir fiyatına satılan orijinal lisanslı formalar, futbolun ne endüstriyellediğinin bir göstergesidir. Kulüpten çok üretici firmanın kar sağladığı bu satışlar, taraftarın alım gücü oranında kulüpler tarafından uygun anlaşmalar yapılarak belirlenmelidir.

4. Kulübü kulüp değerlerinden uzak yöneticiler yönetmemelidir. Taraftarların kulübe üye olması kolaylaştırılmalıdır. Taraftarların düşünceleri dikkate alınmalı, yönetim kadrosunda en az 1 taraftar temsilcisi bulundurulması zorunlu hale getirilmelidir.

5. Alt yapıya önem verilmeli, sporculara adil maaş uygulaması yapılmalı. Tüm branşlarda öz kaynak düzenine önem verilmeli ve sadece isim transferleri yapmak yerine kendi Öz kaynağından yıldız sporcular çıkarmanın yolları aranmalı ve bu konuda yönetime destek verilmelidir. Öz kaynak bütçesi artırılmalı ve her sezon öncesi belirlenmelidir. Alt yapı ve sporun teşviki devletin gençlere yönelik temel politikası olmalıdır. İlköğretimden başlayarak genç nesillere beden eğitimi ve beslenme konusunda bilimsel metotlarla müfredatlar hazırlanarak genç kuşakların sağlıklı, spora yatkın bireyler olması için çaba gösterilmelidir.

6. Spor sahalarının ve sporcuların; ırkçılık ve tahammülsüzlükten arındırılması gerekmektedir. Tribünlerde ve saha içerisinde ırkçı davranışlarda bulunan kişilere spor faaliyetlerinden ömür boyu men edilmesi gibi yüksek cezai yaptırımlar uygulanmalıdır.

7. Spor kulüpleri tabiatları itibarıyla, sosyal derneklerdir. Sporla halkı, özellikle gençliği tanıştırmayı amaçlayan bu tip toplumsal fayda kurumlarının, durmadan büyüyen kapitalist dünya'nın acımasızlığına ortak edilmesi engellenmelidir. Spor kulüplerin ortaklık paylarının borsa üzerinden ticarete konu olması engellenmeli, dolaşımda olan payların da ivedi şekilde dernek bünyelerine geri katılması sağlanmalıdır.

8. Spor branşları önemli ve önemsiz olarak ayrılmamalıdır. Amatör branş adı altında önemsizleştirilen ve gerekli kaynak ayrılmayan spor branşlarına gerekli önem verilmeli. 'Amatör Branşlar' kavramının spor dünyasından çıkarılması için çalışmalar yapılmalıdır. Amatör Branşlar bir kulübün en önemli var olma nedenlerinden olup kulübün ruhunu yansıtmada önemli bir yeri vardır. Hem yönetsel hem de taraftarlar olarak Amatör branşlara gerekli desteği vermenin yolları aranmalıdır.

9. Sporda adalet kısmı ön planda tutulmalı ve eşit mücadele olanağı sağlanmalıdır. Sporu çirkinleştiren, emek hırsızlığı yapan ve izleyicileri tahrik etmeye yönelik davranışların önüne geçecek kurallar belirlenmelidir. Kulüpler arasında güç dağılımı ekonomik ve transfer politikalarıyla en aza indirilmeli eşitlikçi mücadelenin önün açılmalıdır.

10. Spor müsabakalarında deplasman yasakları kaldırılmalı, spor alanları kolluk güçlerinden arındırılmalıdır. Deplasman taraftarı yasağı kaldırılmalı, tribünler yeniden yarı yarıya paylaşılmalı, sahada ve tribünde eşit mücadele olanağı sağlanmalıdır. Spor alanlarından devletin kolluk güçleri kademeli olarak çekilmeli, taraftarlar üzerindeki şiddeti son bulmalıdır.

11. Spor sahalarında pankart yasakları kaldırılmalıdır. Taraftarların düşüncelerini yansıtmak için kullandığı pankartların fikir özgürlüğü olarak nitelendirilmeli, fikir beyan etmek için bir araç olarak kabul görmesi sağlanmalıdır. Tribünlerin görselliğine sekte vuran Meşale ve konfeti gibi materyaller serbest bırakılmalı, tribünlerin yaratıcı ve görsel güzelliğine sekte vurulmamalıdır.

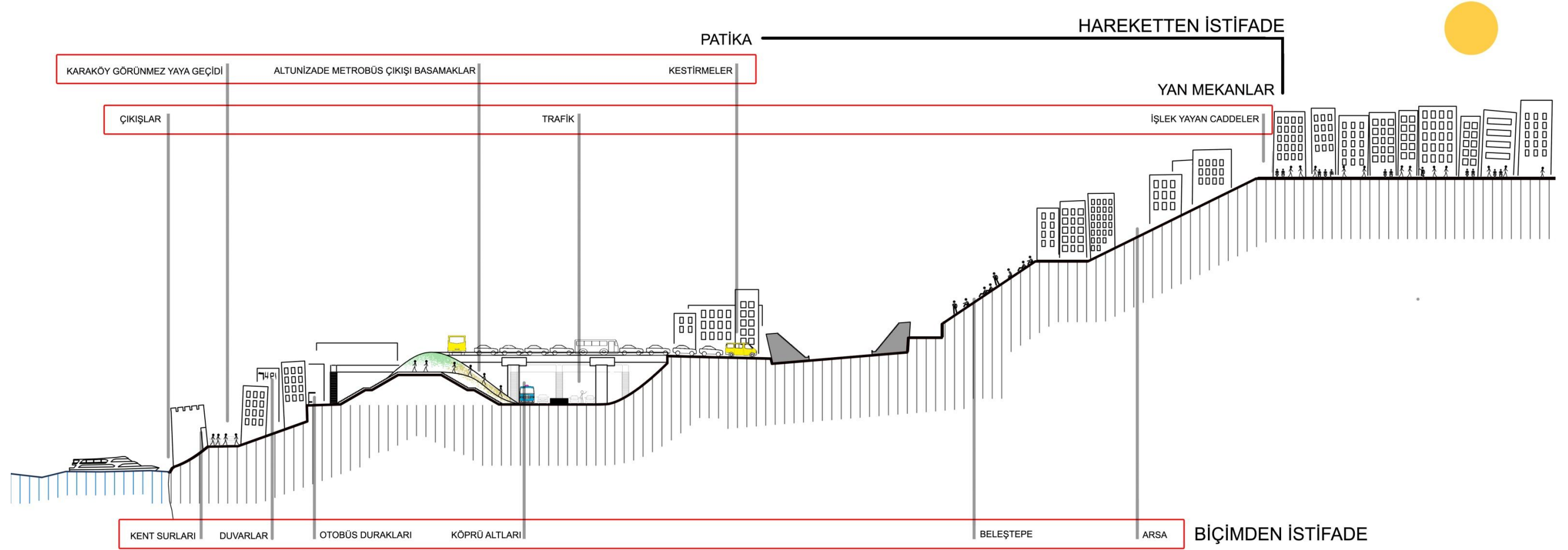
12. Madde Medya ve yayıncı kuruluşun tarafsız olması gerekmektedir. Beleştepe olarak kapitalist düzenin karşısında olma tabiatımızın bir sonucu olarak; yayınlar kamuya açık, en geniş halk kesimine ulaşan kanallardan yayınlanmalıdır. Bu konuda futbol ekonomisinin düşeceği durum taraftarı alakadar etmemektedir, nitekim bu oyun ekonomik kazanç için değil, taraftar içindir.

Bu nedenle;

Her ne sebeple olursa olsun yayıncı kuruluşun tarafsızlığını yitirmesi söz konusu olamaz. Yayın esnasında ve genel politika olarak taraftar tabanı sayıca geniş olan takımları diğerlerinden ayırmak, spor ruhu ve etiğine aykırıdır. -Maçların programları düzenlenirken, yayıncı kuruluşun olası kapitalist çıkarları göz ardı edilmelidir. Tüm rekabetlerin maçları aynı gün ve saatte olmalıdır. -Mümkün olduğunca gündüz maçı oynanmalı, yayıncı kuruluşun bu konudaki talepleri fikstüre etki etmemelidir. Futbol izleyicisinin stadyumda rahatça maç izlenmesi sağlanmalıdır. -Futbol bir endüstri değildir, parçalarını bireyler oluşturur ama hepsinin katkısı en az diğeri kadardır. Performansları tartışırken hepsinin insan olduğu unutulmamalıdır. Mükemmeliyet bu spor için kazanımsal bir paye değil, sadece o günkü yarışmanın sonucunu belirleyen bir çıktıdır. Bu bağlamda yayıncı kuruluşun mitleştirdiği her olay, her performans ya da kazanım, kesinlikle reddedilmelidir. Bu sporun saygı görececek bireylerini spor programları ve reklamları değil, futbola gönül veren halkın takdiri belirler.

13. Beleştepe olarak duruşumuzu yansıtan Anti-Emperyalist, Anti-Faşist ve Anti-İrkçı dünya görüşümüzü hayatın her alanında savunmaya devam edeceğiz.

Ek-C: Kentsel Çevrede Fırsattan İstifade Diyagramı.

Şekil C.1 : Kentsel çevrede fırsattan istifade diyagramı.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Canan Eda Özgener

Doğum Yeri ve Tarihi: İstanbul/ 1986

E-Posta: ozgeda@gmail.com

Eğitim: Kadıköy Anadolu Lisesi (2005)

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Mimarlık Bölümü(2011)

Hogeschool van Amsterdam (2010)

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR/SUNUMLAR

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı Seminer Dersi
Sempozyumu 2013: İstanbul, Türkiye.